

Regeringens proposition

1978/79: 5

om vissa markförvärv för armén, m. m.;

beslutad den 15 juni 1978.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för de åtgärder som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

ERIC KRÖNMARK

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen förelås anskaffning av ett nytt övnings- och skjutfält för Värmlands regemente (I 2) och ett nytt skjutfält för Skövde garnison.

Vidare bereds riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande departementschefen har anfört om konsekvenserna av att godtagbara övningsbetingelser inte kan skapas för pansarutbildningen vid Gotlands regemente (P 18).

FÖRSVARSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1978-06-15

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Romanus, Turesson, Gustavsson, Antonsson, Mogård, Olsson, Dahlgren, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Wikström, Johansson, Friggebo

Föredragande: statsrådet Krönmark

Proposition om vissa markförvärv för armén, m. m.

1 Inledning

I prop. 1977/78: 100 (bil. 7 s. 288) anmälde jag att chefen för armén hade föreslagit nya skjutfält för Värmlands regemente (I 2), Hallands regemente (I 16) och Skövde garnison samt ett nytt övningsfält för Visby garnison och att de föreslagna markanskaffningarna på mitt uppdrag utreddes av försvarets fastighetsnämnd. I den mån regeringen skulle finna att markanskaffningarna borde genomföras förklarade jag mig räkna med att förslag skulle kunna läggas fram under 1977/78 års riksmöte. I avvaktan på detta beräknade jag sammanlagt 7 milj. kr. för nästa budgetår för angivna ändamål.

Fastighetsnämnden har numera slutfört sina utredningar om nytt övnings- och skjutfält för I 2, nytt skjutfält för Skövde garnison och nytt övningsfält för Visby garnison. Jag anhåller att nu få ta upp dessa frågor.

2 Nytt övnings- och skjutfält för Värmlands regemente (I 2)

2.1 Nuvarande förhållanden

Värmlands regemente (I 2) disponerar f. n. ett övnings- och skjutfält vid Karlstad om ca 880 ha inberäknat kasernområde. Därutöver disponerar förbandet ett förläggingsområde om ca 50 ha vid Trossnäs omkring 15 km väster om Karlstad samt som skjutfält ett av domänverket upplåtet område om ca 350 ha vid Örnäs omkring 25 km nordnordväst om Karlstad. Det övnings- och skjutfält som ligger vid Karlstad medger förbandsutbildning

med lös ammunition i kompani och i viss utsträckning i bataljon. Kompani kan i begränsad utsträckning genomföra skjutning med skarp ammunition. Vid sådan skjutning kan någon annan övning i förband inte genomföras. Trossnäsområdet utnyttjas främst som förläggningsplats vid krigsförbandsutbildning. Möjligheterna till övningar i förband på försvarets mark är mycket begränsade. Skjutfältet vid Örnäs uppfyller inte kraven på ett skjutfält för infanteriregemente. Övningsfältet vid Karlstad måste därför i viss omfattning utnyttjas även som skjutfält till förfång för annan utbildning.

2.2 Chefen för armén

Chefen för armén har i september 1976 föreslagit att ett nytt övnings- och skjutfält för I 2 anordnas inom ett område omkring 15 km norr om Molkom och ca 50 km norr om Karlstad. Området som kallas Horssjön är i huvudsak beläget inom Karlstads kommun och till en mindre del i Filipstads kommun. Enligt förslaget skall ca 3 300 ha förvärfvas med äganderätt för själva skjutfältet med lägerplats. Därutöver föreslås ca 500 ha arrenderas för grupperingsövningar m. m. Det föreslagna övnings- och skjutfältet skulle sålunda omfatta sammanlagt ca 3 800 ha. Chefen för armén anser att anbefalld skjututbildning kommer att kunna genomföras helt och annan utbildning till övervägande del på försvarets egen mark, om detta område anskaffas. Fältet vid Karlstad kommer då att kunna fylla behovet av närövningsfält för nuvarande utbildningsomfång.

Till grund för chefs för armén förslag har legat de överväganden som har gjorts av en arbetsgrupp med företrädare för länsstyrelsen i Värmlands län, militärbefälhavaren i Bergslagens militärområde och I 2 samt representanter för berörda kommuner. Arbetsgruppen har haft att enligt ett av regeringen till länsstyrelsen lämnat uppdrag försöka åstadkomma en sammanjämkning av de civila och militära intressena när det gäller skjutfältsmark för regementet. Arbetsgruppens utredning har omfattat olika alternativ och har resulterat i att den enhälligt har förordat att ett nytt övnings- och skjutfält för regementet förläggs till det område som chefen för armén nu har föreslagit.

Det område som arbetsgruppen har förordat omfattar en sammanlagd yta av ca 4 000 ha. Härav utgör ca 3 300 ha skjut-, mål- och riskområden. De har därför ansetts böra förvärfvas med äganderätt. Därutöver ingår i det planerade fältet tre delområden om resp. ca 370, 125 och 170 ha avsedda för grupperingsövningar, sprängplats m. m. Dessa tre områden har bedömts kunna antingen arrenderas mot långtidskontrakt eller förvärfvas med äganderätt.

Av utredningen framgår följande. Ca 3 300 ha av totalarealen utgör produktiv skogsmark. Endast 2 ha är åker medan återstoden består av vattenområden och impediment. Huvuddelen eller ca 80 % av marken inom om-

rådet ägs av Uddeholms Aktiebolag. Omkring 8 % är ecklesiastisk jord och ca 12 % jord i enskild ägo, uppdelad på 35 markägare. Tre av dessa har hela sitt ägoinnehav inom området.

Two äldre personer är mantalsskrivna och bor inom området. Sju fritidshus av varierande standard finns där. Fem av dessa ägs av Uddeholmsbolaget.

Skogsvårdsstyrelsen i länet har i yttrande över förslaget angett bl. a. att den tilltänkta skjutfältsterrängen till stor del är myrimpediment med låg skogsproduktion. I den översiktliga kartläggning av länets skogar som styrelsen har utfört för den fysiska riksplaneringen har området förts till bonitetsklass 3–6 m³ per ha och år. De lokala variationerna inom området är stora men genomsnittligt är boniteten lägre än för angränsande skogsområden. Från denna synpunkt är området därför väl valt för användning som skjutfält.

Lantbruksnämnden har från sina utgångspunkter inte funnit anledning till invändning mot det planerade skjutfältet.

Brandchefen i Karlstads kommun har framhållit att området är väl försett med naturliga vattendrag, vilket är en stor fördel för skogsbrandsläckning. Områdets topografi medger även att branddammar med lätthet kan anordnas på lämpliga platser. Viss komplettering av vägnätet bör ske.

Av ett yttrande av luftfartsverket framgår att det inte finns något hinder från luftfartssynpunkt att anordna skjutfält inom området.

Bullermätningar har utförts för att få klarhet om störningar från skjutningar inom området kan uppkomma för den bofasta befolkningen i närheten av Horssjöfältet. Skjutningarna har arrangerats så att de så långt möjligt skulle motsvara verkliga förhållanden. Enligt rapport över mätningarna bör bullret kunna anses som relativt måttligt för större delen av närliggande bebyggelse, särskilt som antalet skjutningar med tunga vapen enligt uppgift kommer att bli lågt. I rapporten konstateras vidare bl. a. att avståndet mellan befintlig bebyggelse och planerade skjutplatser med några få undantag är minst 4 km.

Vissa mindre delar av Brattforshedens naturreservat, som är klassat som geologiskt undersökningsområde, kommer att ingå i det föreslagna skjutfältet. Skjutplatserna skall dock väljas så att dessa delar endast behöver utnyttjas som riskområde. Därigenom behöver reservatet inte utsättas för mekanisk åverkan genom t. ex. militära transporter. Någon konflikt med den vetenskapliga naturvårdens intressen har därför bedömts inte föreligga.

2.3 Försvarets fastighetsnämnd

Fastighetsnämnden har vid sin utredning besiktigt det föreslagna skjutfältsområdet. Nämnden har även tagit kontakt med länsmyndigheterna och med Karlstads och Filipstads kommuner. Vidare har nämnden vid offentligt möte i Molkom orienterat berörda markägare och andra intresserade om förslaget och berett dem tillfälle att muntligen och skriftligen framföra sina synpunkter.

Länsstyrelsen och kommunerna har vid sammanträffande med nämnden biträtt det förslag till nytt övnings- och skjutfält som har förordats av den tidigare nämnda arbetsgruppen.

Vid sammanträdet med markägarna har kommit fram att de ser med motvilja på det ingrepp som anordnandet av ett skjutfält vid Horssjön skulle medföra för dem. Flertalet av dem har dock verkat ha förståelse för behovet i och för sig av ett nytt skjutfält för I 2. Man har framhållit vikten av att mer mark inte tas i anspråk än vad som oundgängligen är nödvändigt. Uddeholmsbolaget har understrukt sitt beroende av egen skogsråvara men har förklarat sig berett att medverka till att lösa skjutfälsfrågan under förutsättning att detta kan ske genom markbyten. Därvid skulle även de enskilda markägarna kompenseras med mark.

Fastighetsnämnden framhåller i detta sammanhang att ett flertal ortsbor i skrivelser till såväl förutvarande statsministern som fastighetsnämnden har protesterat mot planerna på att förlägga ett skjutfält till Horssjön. Man har främst åberopat områdets värde som vildmarks- och strövområde samt det intrång på enskilda fastigheter som skulle åstadkommas.

I särskild skrivelse till fastighetsnämnden har Uddeholmsbolaget närmare redogjort för sin syn på skjutfälsfrågan och hur markfrågorna skall lösas. Bolaget är berett att ställa mark till förfogande för kompensation till de privata markägarna mot att bolaget i sin tur får kompensation både för den mark som lämnas till enskilda och den mark som bolaget självt måste avstå. Likvärdig kompensationsmark bör enligt bolagets mening sökas inom någon av domänverkets kronoparker i Värmland. Bolaget anser vidare att arrende av mark inte bör komma i fråga, eftersom detta torde komma att medföra ideliga krav på intrångsersättningar.

Även kyrkan har framställt krav på kompensationsmark.

På fastighetsnämndens uppdrag har lantbruksnämnden i Värmlands län utrett fastighets-, bruknings-, ägare- och boendeförhållanden inom det föreslagna skjutfältet. Lantbruksnämnden har därvid bl. a. med Uddeholmsbolaget, en representant för de privata markägarna och länslantmätaren diskuterat markfrågorna med utgångspunkt i bolagets förslag till markkompensation åt enskilda markägare. Lantbruksnämnden har kommit till den uppfattningen att en omfördelning av marken bör kunna göras så att en tillfredsställande fastighetsindelning kommer till stånd sedan mark har avståtts till skjutfältet.

Domänverket har i skrivelse till fastighetsnämnden bestämt avvisat pla-

nera på markbyte mellan Uddeholmsbolaget, övriga markägare och staten. Verket anser att den lämpligaste marken bör väljas då skogsmark måste tas i anspråk för annat ändamål både med hänsyn till den nya användningen och till att bortfallet i skogsproduktion skall bli så litet som möjligt. Alla skogsägarkategorier är enligt verkets mening i sådana lägen skyldiga att bära sin del av bördan. Domänverket anser att det ankommer på lantbruksnämnderna att så långt möjligt kompensera drabbade markägare.

Ägarna till två fastigheter inom området, Paradishyttan 1:54 och 1:55, har hos nämnden yrkat att skjutfältet förskjuts i nordvästlig riktning så att deras fastigheter kommer att ligga utanför fältet. Chefen för armén har på begäran av fastighetsnämnden låtit utreda denna fråga. I yttrande till fastighetsnämnden har arméchefen meddelat att det med hänsyn till det planerade utnyttjandet av fältet inte är möjligt att undanta fastigheterna i fråga. Ägaren till bruksnämnden Norra Höjden 1:44 och 1:45, som ligger utanför det föreslagna skjutfältet men strax nordost därom, har i skrivelse till fastighetsnämnden framhållit att hans bostadshus ligger så att det skulle bli svåra bullerstörningar från skjutningarna. Detta har bestyrkts av den ingenjörbyrå som har utfört bullermätningarna i samband med utredningen.

Fastighetsnämnden har vid sin utredning även besökt den f. d. centrala verkstadsskolan i Älvsbacka. Skolan ägs av landstinget. Den står i huvudsak tom sedan några år tillbaka. Anläggningen omfattar bl.a. undervisnings- och administrationslokaler, elevhem och verkstadslokaler. Landstinget önskar sälja anläggningen och anser att den skulle vara lämplig som läger för ett blivande skjutfält vid Horssjön. Anläggningen ligger vid Östanås ca 3 km väster om den tilltänkta skjutfältsgränsen.

När det gäller behovet av mark för skjutfält för I 2 framhåller fastighetsnämnden bl. a. att försvarets fredsorganisationsutredning i sitt slutbetänkande del 1 och del 2 har konstaterat att I 2 saknar tillgång till mark för att medge tillfredsställande utbildningsresultat och att därför ett nytt skjutfält måste anskaffas för regementet.

Fastighetsnämnden har samma uppfattning som chefen för armén och fredsorganisationsutredningen i fråga om behovet av ett skjutfält för regementet. Nämnden anser det därför nödvändigt att ytterligare mark för stridsskjutning anskaffas. En utvidgning av regementets nuvarande skjutfält vid Örnäs skulle enligt nämndens uppfattning medföra sådan risk för konflikter med närliggande tätorter och med det rörliga friluftslivet att den bör undvikas. En annan plats på godtagbart avstånd från förläggningssorten Karlstad måste därför sökas. Nämnden har funnit att det område som chefen för armén har föreslagit är lämpligt för den militära verksamhet som skall bedrivas där. Avståndet från Karlstad är visserligen relativt långt men eftersom regementet är motoriserat anser nämnden att avståndet kan godtas. När det gäller berörda civila intressen konstaterar nämnden att området endast innehåller obetydlig areal åkermark. Skogsmarkens pro-

duktionsförmåga synes vara lägre än genomsnittet. Endast två personer är fast bosatta inom området. Bara ett fåtal fritidshus finns där. De närmaste omgivningarna synes vara föga känsliga för störningar. Den närmaste bebyggelsen av större omfattning, Älvsbacka, ligger ca 2,5 km från fältet. Bullerstörningar av betydelse för bostäder utanför fältet synes därför behöva uppkomma endast i enstaka fall. Konflikter med naturvårdens intressen har kunnat undvikas genom ändrad gränsdragning. Området ligger inte under luftled.

Fastighetsnämnden delar chefens för armén uppfattning att huvuddelen av området, dvs. de ca 3 300 ha som avses som skjut-, mål- och riskområden, bör förvärfvas med äganderätt. Även det delområde om knappt 400 ha som är beläget omedelbart söder om själva skjutfältsområdet synes ha sådan betydelse för övningarna att det bör tillföras skjutfältet. Det bör anskaffas med äganderätt om markbyte kan åstadkommas eller om ägarna själva önskar sälja området. I annat fall bör denna mark arrenderas. De två övriga delområdena om sammanlagt ca 300 ha skulle i första hand avses för en sprängplats med riskområde. Fastighetsnämnden anser att denna verksamhet bör kunna inrymmas inom annan del av fältet. Dessa delområden bör därför uteslutas från skjutfältet. Fältets totala areal minskas därigenom till ca 3 700 ha. Antalet berörda enskilda markägare minskas med fem och blir totalt 30.

Det av Uddeholmsbolaget och andra markägare framlagda förslaget att anskaffningen av skjutfältet skall ske genom markbyte anser fastighetsnämnden ha sådana fördelar att det bör prövas ingående när markanskaffningen skall genomföras. Inte bara staten tillhörig mark bör komma i fråga som bytesmark. Även lantbruksnämnden bör få i uppdrag att medverka till att skaffa bytesmark. I första hand bör man se till att de som bor permanent inom området får andra fastigheter.

Arbetet med att försöka genomföra skjutfältsanskaffningen genom markbyten torde bli av så speciell art att en särskild delegation bör inrättas för ändamålet. På denna delegation bör också ankomma att pröva om något enstaka bostadshus utanför skjutfältsgränsen behöver lösas in på grund av bullerstörningar.

Fastighetsnämnden anser att det nuvarande skjutfältet vid Örnäs bör avvecklas och återställas till domänverket så snart det nya skjutfältet har tagits i bruk. Det bör ankomma på fortifikationsförvaltningen att i samråd med chefen för armén svara för att så sker.

Med hänsyn till avståndet från Karlstad till det föreslagna skjutfältet bör ett läger anordnas i anslutning till fältet. Huruvida detta bör ske genom förvärv av den nedlagda verkstadsskolan vid Älvsbacka eller genom att bygga ett läger inom eller i omedelbar anslutning till fältet är en fråga som fastighetsnämnden inte ansett sig ha anledning att ta upp. Enligt nämnden torde det ankomma på chefen för armén att i samarbete med fortifikationsförvaltningen utreda denna fråga och lägga fram förslag till regeringen.

Kostnaderna för att genomföra anskaffningen av det föreslagna övnings- och skjutfältsområdet har fortifikationsförvaltningen överslagsmässigt uppskattat till 18 milj. kr.

Det av fastighetsnämnden förordade förslaget till markanskaffning framgår av följande karta (intagen på s. 9).

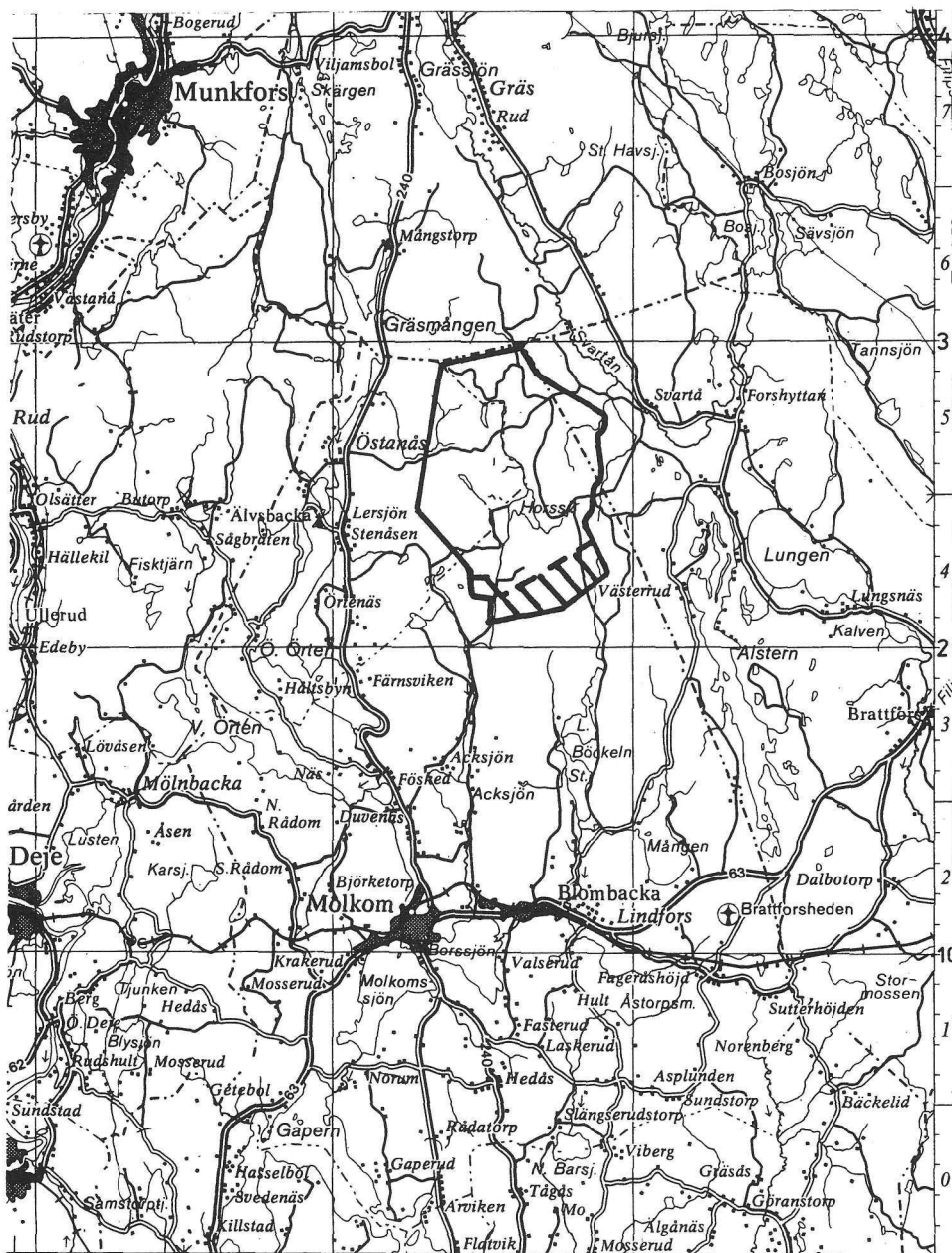
2.4 Föredraganden

Chefen för armén har i samråd med fortifikationsförvaltningen lagt fram förslag om anskaffning av ett nytt övnings- och skjutfält för Värmlands regemente (I 2) i Karlstad. Enligt förslaget skall det nya fältet läggas på ett skogsmarksområde om ca 3 800 ha vid Horssjön omkring 50 km norr om Karlstad. Av detta område föreslås ca 3 300 ha förvärvas med äganderätt, medan återstoden, ca 500 ha, föreslås bli arrenderad mot långtidskontrakt. Av utredningen framgår att I 2 för sina stridsskjutningar endast disponerar ett område om ca 350 ha som domänverket har upplåtit. Detta område är helt otillräckligt som skjutfält. Regementets övningsfält i Karlstad måste därför i viss utsträckning användas även som skjutfält, vilket medför intrång i annan utbildning. Utom skjutfält saknar regementet även ett övningsfält inom vilket övningar i bataljonsförband utan skarp ammunition kan genomföras. Om regementet tillförs ett nytt övnings- och skjutfält enligt förslaget kommer det att kunna genomföra föreskriven skjututbildning helt och annan utbildning till övervägande del på mark som tillhör försvaret.

Försvarets fredsorganisationsutredning har i samband med sina utredningar om arméns förband konstaterat att I 2 saknar tillgång till mark som medger ett tillfredsställande utbildningsresultat och att ett nytt skjutfält därför måste anskaffas för regementet.

En särskild arbetsgrupp med företrädare för länsstyrelsen, militärbefälhavaren och regementet samt representanter för berörda kommuner har utrett frågan om skjutfältsmark för I 2. Arbetsgruppen har enhälligt förordat att skjutfältet förläggs till det område som chefen för armén sedan har föreslagit.

Försvarets fastighetsnämnd har yttrat sig över förslaget. Nämnden finner det nödvändigt att ytterligare mark anskaffas för stridsskjutningar vid I 2. En utvidgning av det nuvarande skjutfältet vid Örnäs skulle enligt nämndens mening medföra sådan risk för konflikter med närliggande tätorter och med det rörliga friluftslivet att den bör undvikas. Det är därför nödvändigt att förlägga skjutfältet till någon annan plats på godtagbart avstånd från Karlstad. Nämnden anser att det område som chefen för armén har föreslagit är lämpligt för den militära verksamhet som skall bedrivas där. Det relativt långa avståndet från Karlstad anser nämnden kunna godtas med hänsyn till att regementet är motoriserat. Länsstyrelsen och de berörda kommunerna har vid sammanträffande med fastighetsnämnden tillstyrkt

— Av försvarrets fastighetsnämnd förordat förslag till skjutfält för I 2

Del av området som bedöms kunna arrenderas

att ett nytt skjutfält förläggs till det föreslagna området. Vid sammanträde med markägarna har invändningar gjorts mot det föreslagna skjutfältet. Förslag har framförts att anskaffningen av skjutfältet sker genom markbyte. Uddeholmsbolaget, som äger ca 80 % av marken inom skjutfältsområdet, har förklarat sig berett att ställa mark till förfogande för att kompensera de enskilda markägarna. Som villkor för detta begär bolaget att i sin tur få kompensation både för den mark som lämnas till de enskilda markägarna och för den mark bolaget direkt måste avstå.

Fastighetsnämnden föreslår att ett nytt övnings- och skjutfält för I 2 anskaffas inom det område vid Horssjön som chefen för armén har föreslagit. Området bör dock enligt nämndens mening kunna begränsas till 3 700 ha. Härav bör 3 300 ha förvärfvas med äganderätt. Även återstoden, ca 400 ha, bör enligt nämnden förvärfvas med äganderätt genom markbyte eller om markägarna själva önskar sälja. Denna del av området kan dock även tillföras skjutfältet genom att marken arrenderas. Nämnden anser att det bör prövas ingående om erforderliga markförvärv kan ske genom markbyte. Det nuvarande skjutfältet vid Örnäs bör enligt nämndens mening återlämnas till domänverket.

I likhet med chefen för armén, fredsorganisationsutredningen och fastighetsnämnden anser jag det nödvändigt att I 2 får bättre utbildningsbetingelser när det gäller stridsskjutning och övningar i större förband. Jag förordar att detta behov tillgodoses genom att regementet tillförs ett nytt övnings- och skjutfält inom det område som chefen för armén har föreslagit med den begränsning som fastighetsnämnden förordar.

Jag bedömer att konsekvenserna från civil synpunkt av att förlägga ett övnings- och skjutfält till det föreslagna området blir relativt små. Endast två personer är fast bosatta inom området. De måste givetvis flytta. Sju fritidshus inom området måste flyttas eller lösas in av försvaret. När det gäller jord- och skogsbrukets intressen har området endast betydelse från skogsbrukssynpunkt. För de berörda markägarna kan förlusten av skogsmark innebära ett betydande intrång. I enlighet med vad jag har anfört i prop. 1977/78: 65 (s. 41) anser jag att samhället så långt som det är möjligt måste medverka till att anskaffa ersättningsmark åt markägare som mot sin vilja tvingas avstå mark och som vill fortsätta sin verksamhet. Jag ansluter mig därför till fastighetsnämndens uppfattning att det bör prövas ingående om anskaffningen av fältet i vart fall delvis kan ske genom markbyte. Som bytesmark bör kunna komma i fråga både mark som tillhör domänverket och mark som lantbruksnämnden kan ställa till förfogande. Jag avser att föreslå regeringen att lantbruksnämnden får i uppdrag att aktivt medverka när det gäller frågor om ersättningsmark.

Vid utredningen har även frågan om eventuella bullerstörningar från verksamheten på skjutfältet tagits upp. Bullermätningar har gjorts. Av dessa framgår att eventuella störningar av icke godtagbar omfattning kan beräknas uppkomma bara i enstaka fall. Detta beror bl.a på att den när-

maste bebyggelsen av större omfattning, Älvsbacka, ligger ca 2,5 km från fältet och i regel minst 4 km från planerade skjutplatser. I den mån icke godtagbara störningar uppkommer måste försvaret vara berett att inlösa vederbörande fastighet, om ägaren kräver det. Jag förutsätter att allvarliga ansträngningar görs för att i möjligaste mån undvika bullerstörningar från den militära verksamheten på skjutfältet.

Ett antal ordsbor har i särskilda skrivelser protesterat mot planerna på att förlägga ett skjutfält till det föreslagna området under åberopande av bl. a. dettas värde som vildmarks- och strövområde. Jag vill i detta sammanhang understryka att allmänheten i största möjliga utsträckning bör få tillträde till försvarets markområden. På regeringens uppdrag har överbefälhavaren granskat gällande bestämmelser i denna fråga. Mot bakgrund av vad som har kommit fram vid denna granskning räknar jag med att allmänheten kommer att få tillträde till det nya skjutfältet som frilufts- och strövområde i den utsträckning detta är möjligt utan att utbildningsverksamheten störs eller gällande säkerhetsbestämmelser överträds. Detta torde normalt innebära att allmänheten får tillträde till fältet under lördagar och söndagar samt vid övningsuppehåll i övrigt.

Mindre delar av naturreservatet Brattforsheden ligger inom det föreslagna skjutfältets riskområden. Jag konstaterar att det framgår av utredningen att man genom ändrad gränsdragning har kunnat lämna värdefulla delar av reservatet utanför fältet och att några konflikter inte anses föreligga mellan den vetenskapliga naturvårdens och försvarets intressen.

Jag anser det viktigt att man i så stor utsträckning som möjligt tar till vara skogens produktionsförmåga inom skjutfältsområdet.

Med hänsyn bl. a. till vad jag har anført i det föregående om att förutsättningarna bör prövas att anskaffa den i skjutfältet ingående marken genom markbyte anser jag att en särskild delegation bör tillsättas för att genomföra skjutfältsanskaffningen. På denna delegation bör också ankomma att pröva om något enstaka bostadshus utanför skjutfältsgränsen behöver lösas in på grund av bullerstörningar. Det ankommer på regeringen att besluta i frågan.

Fortifikationsförvaltningen har överslagsmässigt beräknat kostnaderna för att genomföra erforderlig markanskaffning m. m. till 18 milj. kr. Som jag har nämnt i det föregående har medel för att påbörja markanskaffningen beräknats under anslaget Arméförband: Anskaffning av anläggningar för budgetåret 1978/79.

Så snart skjutverksamheten vid I 2 har kunnat flyttas till det nya fältet bör regementets nuvarande skjutfält vid Örnäs återlämnas till domänverket.

3 Nytt skjutfält för Skövde garnison

3.1 Nuvarande förhållanden

Skövde är en av landets största garnisonsorter. Garnisonen omfattar i dag, förutom militärbefälhavaren för Västra militärområdet och vissa andra regionala m. fl. myndigheter, Skaraborgs regemente (P 4), Livregementets husarer (K 3), Göta trängregemente (T 2), pansartruppskolan (PS) och arméns underhållsskola (US). Enligt beslut av riksdagen skall ytterligare tre militära skolor flyttas till Skövde, nämligen arméns kompaniofficersskola (AKS), pansartruppernas kadett- och aspirantskola (PKAS) och trängtruppernas kadett- och aspirantskola (TrängKAS). Vidare läggs utbildningen vid K 3 om till utbildning av jägarbataljon, vilket innebär viss utökning av värnpliktskontingenten m. m. Fullt utbyggd beräknas garnisonen ha 1 600 anställda, 450 elever i olika skolor, 2 000 värnpliktiga i grundutbildning och 5 000 värnpliktiga som årligen genomgår repetitionsutbildning.

Garnisonen i Skövde förfogar f. n. över kasern- och övningsområden om sammanlagt nära 3 200 ha (därav ca 240 ha i Axvall), inom vilka skjutning med skarp ammunition inte förekommer annat än på skjutbanor. Därutöver finns intill Skövde två skjutplatser, Bjärsjö och Hene. Båda skjutplatserna ligger i anslutning till Södra Billingen. Bjärsjö omfattar ca 60 ha och kan användas för skjutning genom att riskområdet vid skjutningarna, ca 470 ha, arrenderas. Hene omfattar ca 240 ha. Inte något av områdena uppfyller de krav som ställs på skjutfält för ett arméförband. Garnisonen förfogar också över Kråks skjutfält söder om Karlsborg. Detta fält, som omfattar ca 800 ha, är avsett för skjutning från stridsvagnar och med vissa direktskjutande kanoner. Det används på heltid för dessa ändamål.

3.2 Chefen för armén

På uppdrag av chefen för armén har militärbefälhavaren för Västra militärområdet utrett frågan om anskaffning av ett skjutfält för Skövde garnison. Syftet har varit att ta fram ett fält som ger utrymme för en kompanianfallsbana, två plutonsbanor och en pansarvärnsbana. Under utredningens gång har samråd fortlöpande tagits med länsstyrelsen i Skaraborgs län samt med planmyndigheterna i Skövde kommun. Även övriga berörda kommuner, Falköping och Skara, samt de förra kommunerna Stentorp och Gudhem har hållits orienterade.

Vid militärbefälhavarens utredning har det kommit fram att det inom en radie av högst ca 5 mil från Skövde endast funnits fyra alternativ till skjutfält som har bedömts kunna komma i fråga med hänsyn till bl. a. det intrång som kunde beräknas uppkomma för det civila samhället. Dessa alternativ har undersökts närmare. Ett område 23 km nordost om Skövde och 4

km öster om Götlunda har ansetts inte kunna komma i fråga av främst sociala och ekonomiska skäl. Inom området finns ca 30 bebodda och brukade gårdar. Ett hundratal människor skulle bli direkt eller indirekt berörda. Ett annat område 55 km sydost om Skövde och 4 km norr om Sandhem har visat sig inte kunna inrymma alla erforderliga skjutplatser. Området har bedömts vara olämpligt också med hänsyn till att omfattande fritidsbebyggelse planeras i närheten. Avståndet till Skövde har vidare ansetts vara för långt.

De två alternativ som därefter har återstått har kallats Bjärsjö och Vreten. Bjärsjöalternativet utgör en utvidgning av den nuvarande skjutplatsen Bjärsjö på Södra Billingen. Vretenalternativet innebär en utvidgning av det nuvarande garnisonsövningsfältet i Skövde i sydlig riktning.

Alternativet Bjärsjö innebär att mark förvärvas i anslutning till den nuvarande skjutplatsen som ligger 17 km sydväst om Skövde. Skjutplatsen som nu inrymmer en plutonsbana, utökas med ytterligare en plutonsbana, en kompanianfallsbana och en skjutplats för pansarvärnsvapen. Totalt omfattar området ca 2 450 ha, varav 1 700 ha skogsmark, 30 ha öppen åker, 700 ha impediment och 20 ha övrig mark. När det gäller ägarförhållandena är området starkt splittrat och består av ett stort antal långsmala skiften av varierande storlek. Dessa tillhör till övervägande delen jordbruksfastigheter nedanför Billingenmassivet. Sammanlagt berörs ca 190 taxeringsenheter. Staten genom domänverket och AB Atomenergi äger mark inom området. Elva personer är bosatta inom området. Inom detta finns två helårshus, ett fritidshus och sju obebodda hus. Områdets läge inom Södra Billingenmassivet gör att det är av riksintresse från naturvårds- och friluftssynpunkt. Från naturvårdssynpunkt är det främst intresset att bevara en orörd natur som berörs. Området består i sin centrala del av otillgänglig mark, till stor del täckt av mossar. Ett interimistiskt naturreservat har avsatts som till ungefär halva sin yta sammanfaller med riskområdet för det ifrågasatta skjutfältet. En samordning av intressena har bedömts vara möjlig. Terrängen inom skjut- och riskområdena kan i huvudsak behålla nuvarande utseende. Någon nämnvärd skogsavverkning utöver den som redan har genomförts förutses inte bli nödvändig. Viss utdikning kan emellertid behövas. Anordningar för skogsbrandsläckning måste finnas i anslutning till målområdena. Dessa anordningar måste utföras i samråd med länsstyrelsens naturvårdsenhet på sådant sätt att hänsyn tas till naturreservatet. Enligt utredning av länsstyrelsen finns det inom området inte några fasta fornlämningar eller någon bebyggelse av kulturhistoriskt intresse.

Det föreslagna skjutfältet berör inte det område som kan bli aktuellt för framtida brytning av kalksten då Eurocs nuvarande fyndigheter i trakten av Rådene tar slut. Enligt militärbefälhavarens bedömning kan en eventuell framtida uranbrytning inom Billingenområdet samordnas med verksamheten på ett skjutfält.

Alternativet Vreten är beläget ca 10 km sydost om Skövde i direkt an-

slutning till det befintliga garnisonsövningsfältet. Området ger liksom Bjärsjö utrymmen för erforderliga skjutplatser. Enligt utredning av länsstyrelsen omfattar området en areal av ca 2 540 ha, varav 1 800 ha skogsmark, 425 ha öppen åker, 100 ha impediment och 215 ha övrig mark. Huvuddelen av området eller nära 1 400 ha tillhör Vretens egendom. I västra delen av området finns långa, smala skogsskiften. Totalt berörs ca 120 taxeringsenheter. Staten äger genom domänverket ca 75 ha. Elva personer är bosatta inom området som inrymmer tre helårshus, 16 fritidshus och fyra obebodda hus. För Vretenområdet har inte redovisats några intressen vare sig för den kulturellt-vetenskapliga naturvården eller det rörliga friluftslivet. Inom området finns sju fornlämningar, ingen särskilt märklig, ett flertal husgrunder och norra delen av en hålväg. De till Vretens gård hörande torpen är enhetliga och bör bli föremål för dokumentation i den mån de inte kan bevaras.

Av en av militärbefälhavaren gjord jämförande bedömning av alternativen Bjärsjö och Vreten framgår bl. a. följande. Nivåskillnaderna inom Bjärsjöområdet är avsevärt större än inom Vretenområdet som har stora öppna områden och områden med småbruten terräng. Bjärsjöområdet kan närmast betecknas som ett otillgängligt ödemarksområde under det att Vretenområdet till en fjärdedel består av odlad mark. Avståndet mellan kasernerna i Skövde och den närmaste skjutplatsen inom Bjärsjöområdet är 13 km och till den längst bort belägna 17 km. Förflyttningarna till Bjärsjöområdet måste ske på allmän väg. Avståndet mellan kasernerna och den närmaste skjutplatsen inom Vretenområdet är 6 km och till den längst bort belägna 13 km. Förflyttningarna till och från Vretenområdet kan ske både på allmän väg och på vägar inom det nuvarande övningsfältet. Inom båda områdena finns det möjligheter att bedriva andra övningar då skjutning inte pågår. Vretenområdet kan därutöver samutnyttjas med garnisonsövningsfältet. I båda alternativen kan allmänheten få tillträde till skjutfältet under tid då skjutning inte pågår.

Militärbefälhavaren framhåller att han inte har ansett sig ha möjlighet att göra en avvägning mellan civila och militära intressen beträffande de båda alternativen till skjutfält. Med hänsyn till att Vretenalternativet på grund av sitt läge i anslutning till garnisonsövningsfältet har så många fördelar från militär användningssynpunkt förordar militärbefälhavaren alternativet Vreten.

Chefen för armén har i skrivelse till regeringen i april 1976 anfört bl. a. att det länge har funnits ett trängande behov av att anskaffa ett skjutfält för Skövde garnison. Arméchefen framhåller att försvarets fredsorganisationsutredning redan i sitt delbetänkande nr 8 i december 1972 konstaterade att det är oundgängligen nödvändigt att ett nytt skjutfält anskaffas för Skövde garnison och att en sådan anskaffning är nödvändig oberoende av vilka beslut som kan komma att fattas beträffande garnisonens framtida omfattning. Som ytterligare skäl till att ett nytt skjutfält nu måste anskaffas

i Skövde åberopar chefen för armén den förestående utökningen av garnisonen och K 3:s övergång till utbildning av jägarbataljon. De två föreslagna områdena, Bjärsjö och Vreten, är enligt chefen för armén de enda realistiska alternativen till skjutfält inom ett avstånd från Skövde som är godtagbart från utbildningssynpunkt. Båda områdena är användbara som skjutfält. Liksom militärbefälhavaren förordar arméchefen alternativet Vreten med hänsyn till att detta skulle innebära värdefulla möjligheter till samutnyttjande med det nuvarande garnisonsövningsfältet. Inte heller arméchefen anser sig ha möjlighet att göra någon avvägning mellan civila och militära intressen vid valet av skjutfältsalternativ.

3.3 Försvarets fastighetsnämnd

Fastighetsnämnden har vid sin utredning besökt Skövde för att få närmare kännedom om förhållandena på platsen. Nämnden har därvid besiktigat garnisonens nuvarande markinnehav samt de markområden som berörs av de två föreslagna skjutfältsalternativen. Vidare har nämnden tagit kontakt med länsmyndigheterna i länet och med Skövde, Skara, Tidaholms och Falköpings kommuner för att få kännedom om deras inställning till de föreslagna markanskaffningarna. Nämnden har också vid ett offentligt möte orienterat berörda markägare och andra intresserade om förslagen och berett dem möjlighet att framföra sina synpunkter.

Vid mötet med markägarna m. fl. har markägarna från båda de föreslagna skjutfältsområdena motsatt sig att föreslagen mark tas i anspråk. Representanter för Lantbrukarnas länsförbund i Skaraborg har uttalat ett bestämt nej till en lokalisering av skjutfältet enligt alternativet Vreten. Man kan inte godta att bra åkerjord tas ur produktionen. Vidare har framhållits vikten av att – om ett skjutfält kommer till stånd enligt något av de två alternativen – markkompensation utgår till de markägare som tvingas avstå mark.

Fastighetsnämnden har begärt skriftligt yttrande från länsstyrelsen i Skaraborgs län. Under remisstiden har länsstyrelsen önskat få belyst möjligheterna av jämkningar i de föreslagna skjutfältsalternativen. Militärbefälhavaren har med anledning härav utarbetat ytterligare ett alternativ som är en modifiering av alternativet Vreten. Detta ytterligare alternativ, som har kallats Vreten mindre, innebär till skillnad från det ursprungliga förslaget att skjutplatsen Bjärsjö behålls i sin nuvarande omfattning som plutonsanfallsbana. Det ursprungliga Vretenalternativet kan då minskas med den mark som erfordras för en sådan bana eller med ca 640 ha. Detta innebär att det nya Vretenalternativet får en omfattning av ca 1 900 ha, varav 1 450 ha skogsmark, 250 ha öppen åker, 25 ha impediment och 175 ha övrig mark. Antalet berörda taxeringsenheter uppgår till 105. Sju personer är bosatta inom området. Två helårshus, åtta fritidshus och fyra obebodda hus är belägna inom området.

Under remisstiden har vidare militärbefälhavaren på uppdrag av chefen för armén låtit utföra bullermätningar beträffande såväl Bjärsjö- som Vretenalternativet.

Länsstyrelsen har remitterat handlingarna i skjutfältsärendet till berörda kommuner, regionala statliga organ samt ett antal organisationer. Inom länsstyrelsen har gjorts en sammanställning av de yttranden som har kommit in till styrelsen. Fastighetsnämnden har funnit anledning att särskilt redovisa vad som har anförts i yttranden av Skövde, Falköpings, Skara och Tidaholms kommuner, lantbruksnämnden och skogsvårdsstyrelsen i länet. Lantbrukarnas länsförbund i Skaraborg och Skaraborgs läns naturskyddsförening.

Skövde kommun framhåller att det råder stor politisk enighet inom kommunen om att förstärka den militära verksamheten i Skövde. Kommunen anser att det är synnerligen angeläget att de militära förbanden får tillgång till erforderlig övningsmark och att det totala markbehovet för den militära verksamheten löses på lång sikt. Detta behov bör därför ses i ett sammanhang och ställas i relation till andra långsiktiga markanvändningsintressen samt inordnas i kommunens totala planering. Alternativet Vreten mindre kan därför troligen inte utgöra en slutlig lösning av markbehovet för den nuvarande och beslutade militära verksamheten. Kommunens miljövårdsarbete inriktas på att bullerstörande verksamhet i möjligaste mån koncentreras till ett enda område i kommunen. Från denna synpunkt talar mycket för alternativet Vreten. Mot detta alternativ kan dock anföras att ca 2 500 ha i huvudsak produktiv jord- och skogsbruksmark tas i anspråk. Detta intrång bör bedömas som allvarligt trots att den jordbruksmark som berörs inte hör till den allra högsta kvalitetsklassen. Bedömningen av intrånget kan dock komma i ett annat läge om garantier kan lämnas för att det militära intresseområdet öster om det nuvarande garnisonsövningsfältet inte behöver tas i anspråk. Nämnda intresseområde innehåller stora arealer högvärdig jordbruksmark. Mot Bjärsjöalternativet talar enligt kommunens mening bl. a. att skogsmark som utgör en nödvändig komplettering till jordbruket på Södra Billingen tas i anspråk. Vidare har Södra Billingen med omejd angetts ha riksintresse för framför allt vetenskaplig-kulturell naturvård. Från vägtrafiksynpunkt är alternativet Vreten att föredra, eftersom de militära transporter vid detta alternativ inte behöver belasta det allmänna vägnätet. Någon slutlig ställning beträffande lokaliseringen av det nya skjutfältet tar kommunen inte. Båda alternativen medför intrång i markanvändningen och klarhet måste först vinnas rörande den militära organisationen i Skövde och kommunens fysiska planering. Vid en tillfredsställande lösning för kommunen av vissa därmed sammanhängande frågor och om frågan om bullerstörningar beaktas kommer kommunen inte att motsätta sig en lokalisering enligt vare sig alternativet Bjärsjö eller alternativet Vreten. Mot kommunfullmäktiges beslut avgavs vissa reservationer.

Falköpings kommun anser att som militärt skjutfält torde kunna godtas i

första hand alternativet Bjärsjö och i andra hand alternativet Vreten mindre under förutsättning att det inte blir aktuellt att utöka Vretendelen inom Falköpings kommun. Utformningen av ett nytt skjutfält bör dock ske under följande förutsättningar. Skjutfältsområdet avgränsas till minsta möjliga yta, skjutstationerna placeras så att bullerstörningarna för närboende blir så små som möjligt. Inlösenskyldighet skall föreligga, eventuell skada på djur och djurhållning på grund av buller ersätts, inlöst mark skall även fortsättningsvis kunna hävdas för jord- och skogsbruk, naturvårdssynpunkter beaktas, allemansrätten och det rörliga friluftslivets intressen tillgodoses i den utsträckning skjutningarna medger.

Skara kommun, som berörs endast av alternativet Bjärsjö, har ingen erinran mot en lokalisering enligt detta alternativ under förutsättning att det rörliga friluftslivets och naturvårdens intressen beaktas och att skjutplatserna lokaliseras så att minsta möjliga bullerstörningar uppkommer för omgivningen.

Tidaholms kommun berörs endast av alternativet Vreten. Kommunen blir på kort sikt endast berörd genom mindre bullerstörningar. På längre sikt skulle en förläggning av skjutfältet till Vreten kunna medföra krav på ytterligare mark söderut över kommungränsen. Värdefull åker och skogsmark bör i möjligaste mån inte tas i anspråk för militärt ändamål. Kommunen anser därför att skjutfältet inte bör förläggas till Vreten.

Lantbruksnämnden i Skaraborgs län har utrett jordbruksförutsättningarna i de olika alternativen med ledning av en av nämnden tidigare gjord uppdelning av jordbruksmarken i länet i tre klasser. Klass A avser sammanhängande områden större än 100 ha och med för länet goda produktionsförhållanden. Klass B avser områden större än 25 ha med för länet relativt goda produktionsförhållanden. Klass C avser övriga jordbruksområden. Bjärsjöområdet tar i anspråk två mindre jordbruk med en sammanlagd åkerareal av 27 ha, klass C. I Vretenalternativet tas 425 ha åker i anspråk, varav 310 ha är B-jord. Fem jordbruk berörs, varav tre är bra enheter i god hävd. Den största egendomen, Vretens gård, omfattar totalt 1 950 ha, varav 1 180 ha skog och 520 ha åker. Egendomen har god arrondering med efter bygdens förhållanden mycket stora, regelbundna och plana åkerfält. Jordbruket sysselsätter åtta personer och skogsbruket tre–fyra personer. Om alternativet Vreten genomförs skulle gårdens totala markinnehav minskas med ca 1 400 ha, varav 1 000 ha skog och 360 ha åker. Alternativet Vreten mindre tar i anspråk 250 ha åker, varav 180 ha B-jord. Den minskning av åkerarealen som sker i förhållande till det större alternativet faller nästan helt på Vretens gård. Inom alternativet Vreten mindre bor enligt uppgift sju personer. Om ett ytterligare skjutfält behövs för Skövde garnison anser lantbruksnämnden att Bjärsjöalternativet klart är att föredra enligt de synpunkter som nämnden har att beakta.

Av skogsvårdsstyrelsens i Skaraborgs län yttrande framgår bl. a. att 65 % av skogsmarken inom Bjärsjöalternativet har lägre bonitetsklass än 5

m³ per ha och år. Eftersatta skogsvårdsåtgärder medför att skogsbestånden inte utnyttjar markens möjliga produktionsförmåga. Medelproduktionen inom hela området är 3,5 m³ per ha och år. Virkesförrådet beräknas till ca 200 000 m³. Av skogsmarken inom Vretenalternativet har endast 26 % lägre bonitetsklass än 5 m³ per ha och år. Skogstillståndet är mycket gott inom området. Medelproduktionen är 5,8 m³ per ha och år. Virkesförrådet uppgår till ca 250 000 m³. Inom alternativet Vreten mindre har skogsmarken en medelproduktion av 6,2 m³ per ha och år. 22 % av arealen har bonitetsklass lägre än 5 m³ per ha och år. Virkesförrådet är ca 200 000 m³. Skogsvårdsstyrelsen påpekar att arronderingen i Bjärsjöalternativet är mycket dålig. Ca 60 % av skogsmarksarealen upptas av skiften smalare än 100 meter. Marken är fördelad på ett stort antal markägare. Dessutom utgörs skogsmarken till övervägande del av s. k. utskogar med stort avstånd (10–15 km) mellan bostad och skogsskifte. I de båda Vretenalternativen är förhållandet det motsatta. Större delen av skogsmarksarealen tillhör gårdarna Vreten och Ljunghem. Endast den västra delen av områdena har oacceptabla arronderingsförhållanden och ett stort antal markägare. Samhällsekonomiskt framstår alternativet Bjärsjö som det minst dyrbara. Från skoglig synpunkt förordar skogsvårdsstyrelsen detta alternativ.

Lantbrukarnas länsförbund i Skaraborg motsätter sig att god åkermark tas i anspråk för militära ändamål i den omfattning som alternativet Vreten medför. Livsmedelssituationen i världen och behovet av produktionsunderlag i ett avspärrningsläge för Sverige talar enligt förbundet entydigt mot detta. Dessutom har den aktuella åkermarken på senare tid varit föremål för omfattande investeringar i avsikt att höja produktionen. Förbundet protesterar mot att alternativet Bjärsjö betecknas som otillgänglig ödemark. Förbundet anser dock att de negativa effekterna i detta alternativ är mindre. Enskilda markägare berövas emellertid för sitt företag nödvändigt sysselsättningsunderlag och bör därför erbjudas ersättningsmark. Sammanfattningsvis motsätter sig länsförbundet förslaget att lokalisera ett skjutfält till Skövde regionen. Skulle ett skjutfält ändå bli aktuellt kräver förbundet att ersättningsmark anvisas.

Skaraborgs läns naturskyddsförening vill slå vakt om både natur- och kulturlandskapet, särskilt områden med ovanliga mark- och/eller vegetationstyper, av vetenskapligt intresse eller med betydelse för rekreation och friluftsliv. Sydbillingen har sådan natur. Tillfälligt naturreservat har avsatts inom ett ca 1 800 ha stort område. Vretenområdet berör produktiv skog och åker men endast obetydligt det äldre kulturlandskapet. Föreningen förordar alternativet Vreten mindre, vilket innebär sparsamhet med jordbruksmarken och att Sydbillingen får förbli i nuvarande skick.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län framhåller i sitt yttrande till fastighetsnämnden den stora betydelse som den militära verksamheten har för länet och Skövde kommun. Det är av största vikt att verksamheten kan behållas och utvecklas i enlighet med riksdagens beslut åren 1973 och 1974 då

Skövde garnisons sammansättning fastställdes. Den enda förutsättning som statsmakterna ställde upp för lokaliseringen av ytterligare militära enheter till Skövde var att ett nytt skjutfält anskaffades. I samband därmed uttalade både länsstyrelsen och kommunen sin vilja att medverka till en lösning av markfrågorna. Länsstyrelsen konstaterar att det föreligger tre olika förslag, vilka samtliga tillgodoser de militära kraven på ett skjutfält. Eftersom samtliga tre alternativ är godtagbara från militär synpunkt för den primära funktionen som skjutfält kan övriga samhällsaspekter och konsekvenser få vara avgörande vid valet mellan dem. Enligt länsstyrelsens uppfattning visar lämnade remissvar och företagna utredningar att Vreten och Bjärsjö är huvudalternativen och att Vreten mindre sannolikt inte innebär någon långsiktig lösning av markbehovet för garnisonen. Länsstyrelsen konstaterar att hänsyn till jord- och skogsbruksnäringarna talar för Bjärsjöalternativet. För Vretenalternativet talar naturvårdsintressen, önskvärdheten av att begränsa den militära trafiken på det allmänna vägnätet, möjligheterna att utnyttja skjutfältsmarken även för andra militära övningar och strävandena att samla störande militär verksamhet till så få områden som möjligt. Inom de föreslagna arealerna inom de olika alternativen bor endast ett fåtal personer. Någon omfattande permanent bebyggelse eller dylikt föreligger inte inom de föreslagna skjutfältsgränserna. Ett inte ringa antal boende utanför skjutfältsalternativen synes dock riskera att bli störda av verksamheten. Områdena är relativt likartade i detta avseende. Med hänsyn till det förhållandevis låga antalet skott per dag och att skjutning vanligtvis är förlagd till dagtid synes emellertid dessa störningar inte utgöra något avgörande hinder för att etablera ett skjutfält i något av de föreslagna områdena. Trots att det endast skiljer 90 ha i den totala arealen för de två huvudalternativen föreligger väsentliga skillnader i fråga om jordbruk och skogsbruk. I Vretenalternativet tas ca 425 ha åker i anspråk, varav huvuddelen medelgod, medan endast 30 ha C-åker berörs i Bjärsjöalternativet. Av Bjärsjöområdet skogsareal utgörs 65 % av skog i lägsta produktionsklass eller impediment. I Vretenalternativet återfinns 75 % av skogsarealen i de två högsta produktionsklasserna. Arronderingen är mycket dålig i hela Bjärsjöalternativet. Under en förvaltning, såsom fallet blir när ett område förvärvas till skjutfält, torde skogsbruket kunna förbättras avsevärt. För den västra delen av Vretenområdet gäller samma förhållanden. I utredningsarbetet på Södra Billingen har inom ramen för den fysiska riksplaneringen naturvårdens intressen preciserats och avgränsats. Ett interimistiskt naturreservat har därefter avsatts på platån. Reservatet sammanfaller till ungefär halva sin areal med skjutfältsalternativets riskområde. Mellan skjutområde och reservat är avståndet som minst 500 m. Eftersom skyddsanordningar m.m. i normal omfattning inte kan komma till stånd inom reservatet är det likväl inte möjligt att helt bortse från brandrisken om en projektil av misstag briserar i den del av riskområdet som är naturreservat, vilket är en nackdel med denna kombination. I övrigt visar all

erfarenhet att flora och fauna normalt inte påverkas negativt inom riskområden till skjutfält, snarare tvärtom. Från ren naturvårdssynpunkt är Vretenalternativet att föredra eftersom inga som helst naturvårdsintressen föreligger där. Från trafiksynpunkt är det främst Bjärsjöalternativet som berör det allmänna vägnätet genom ökade militärtransporter. Den ökning av trafikbelastningen som detta skjutfältsalternativ medför synes dock marginell räknat som medelvärde för dygnet. Vissa störningar kan dock uppstå eftersom transporterna ofta sammanfaller i tid med de civila trafiktopparna. I Vretenalternativet finns möjligheter att i stor utsträckning utnyttja det interna vägnätet inom det befintliga övningsfältet.

Länsstyrelsen konstaterar att chefen för armén och militärbefälhavaren förordar Vretenalternativet främst därför att området gränsar till det nuvarande garnisonsövningsfältet, vilket ger möjligheter till dubbelutnyttjande. Länsstyrelsen har full förståelse för fördelarna med detta. Länsstyrelsen anser dock att fördelarna från militär synpunkt inte kan vara avgörande, om valet av alternativ är av stor vikt för andra samhällsintressen. Även alternativet Bjärsjö kan i någon mån dubbelutnyttjas som övningsmark, om än i mindre utsträckning än vad som gäller Vretenområdet. Genom markbyten, utbyggnad av Lövsjötorps skjutbanor, avveckling av andra skjutbanor och riksdagsbeslutet om uträtning av övningsfältsgränserna pågår en koncentration av de militära verksamheterna till ett fåtal väl avgränsade områden. I enlighet med strävandena att samla den störande verksamheten till så få områden som möjligt skulle Vretenalternativet vara att föredra. Slutsatsen kan bli en annan om man beaktar också annan samhällelig verksamhet. Vid vägning av de olika intressena mot varandra anser länsstyrelsen att Bjärsjöalternativet är att föredra. Härvid väger tyngst den betydande skillnad som finns främst i fråga om jordbruket men även beträffande skogsbruket. Länsstyrelsen föreslår att regeringen ger lantbruksnämnden i uppdrag att under medverkan av domänenverket och stiftsnämnden aktivt verka för att ersättningsmark i möjligaste mån erbjuds brukare av rationella jordbruksföretag vilka tvingas att frånträda sin mark. Ett särskilt samarbetsorgan bör inrättas med representanter för berörda intressen. Dess uppgift skall vara att medverka vid utformning av skötselplaner för skjutfältet, reglering av allmänhetens tillträde m. fl. frågor av allmänt intresse. Den slutliga utformningen av valt skjutfältsalternativ måste föregås av noggranna studier av anfallsbanornas placering i syfte att bl. a. minska risken för bullerstörningar. Detta arbete bör ske i samråd med kommunen och länsstyrelsen. En skyddszon bör fastställas kring skjutfältet. Inom denna skall i princip pågående markanvändning säkerställas och den som anser sig störd bör kunna påfordra inlösen utan bevisning. Inlöst mark i denna zon får därmed inte tas i anspråk som övningsmark. Enligt länsstyrelsens uppfattning bör Henefältet kunna frigöras för civil användning om pågående generalplanering visar att området är lämpligt härför.

Sammanfattningsvis uttalar länsstyrelsen att behovet av ett nytt skjutfält

för Skövde garnison är väl dokumenterat och står i överensstämmelse med tidigare beslut. Med hänsyn till effekterna för i första hand jord- och skogsbruksnäringarna förordas alternativet Bjärsjö. Alternativet Vreten mindre innebär ingen långsiktig lösning av markfrågorna och bör därför inte komma till stånd. Om alternativet Bjärsjö inte kan läggas till grund för ett nytt skjutfält förordar länsstyrelsen i andra hand alternativet Vreten.

Av ett vid länsstyrelsens yttrande fogat protokoll framgår att beslutet i länsstyrelsens styrelse att förordna Bjärsjöalternativet fattats med åtta röster mot sju för Vretenalternativet.

Fastighetsnämnden har under utredningen mottagit en skrivelse från "Aktionsgruppen – Rädda Vreten", som bildats i reaktion mot planerna att förlägga skjutfältet till Vretenområdet. Gruppen vänder sig mot att ca 425 ha åker, till huvudsaklig del skyddsvärd, och 1 800 ha produktiv skogsmark används för skjutfältsändamål. Gruppen efterlyser en riksinventering av den militära markanvändningen och hänvisar till en deklaration av regeringen med uttalanden mot användning av jordbruksmark för andra ändamål än livsmedelsproduktion och produktiv skogsmark för andra ändamål än fiberproduktion. Man påpekar också att Vätternvattenledningen, som förser Skövde, Skara och Falköping med färskvatten, går genom skjutfältsalternativet Vreten. I ett upprop riktat till fastighetsnämnden med ca 6 000 namnunderskrifter protesteras mot planerna på ett skjutfält vid Vreten. Skrivelser med likartat innehåll har även tillställts jordbruksministern och kommunstyrelsen i Skövde.

Kommunfullmäktige i Skövde har i skrivelse till fastighetsnämnden i december 1977 meddelat att fullmäktige i samma månad har behandlat en motion om slutligt ställningstagande i skjutfältsfrågan för Skövde garnison. Fullmäktige beslöt att i yttrande till fastighetsnämnden uttala att kommunen inte har något att anföra utöver vad som har framförts i fullmäktiges yttrande i frågan till länsstyrelsen. Mot beslutet anfördes ett flertal reservationer.

Fastighetsnämnden konstaterar att behovet av ett nytt skjutfält för Skövde garnison är väl dokumenterat. Det har också vid riksdagsbeslut åren 1973 och 1974 (prop. 1973: 135, FöU 1973: 26, rskr 1973: 382 och prop. 1974: 135, FöU 1974: 34, rskr 1974: 392) förutsatts att ett sådant fält skall anskaffas. Nämnden framhåller vidare att försvarets fredsorganisationsutredning bl. a. i sitt slutbetänkande del 2, Armén och del av Marinen kraftigt har understrukt behovet av att Skövde garnison snarast får ett större skjutfält än f. n. Såväl Skövde kommun som länsstyrelsen har uttalat sin vilja att medverka till en lösning av denna fråga.

Fastighetsnämnden fastslår vidare att det finns tre förslag till lokalisering av ett nytt skjutfält att bedöma. Samtliga tre, Bjärsjö, Vreten och Vreten mindre är godtagbara från militär synpunkt. Vreten mindre innebär att den nuvarande skjutplatsen vid Bjärsjö behålls och används som plutonsanfallsbana samtidigt som mark motsvarande behovet för en sådan bana

utgår från alternativet Vreten. Detta minskas därigenom till ytan med ungefär en fjärdedel.

Vid sin bedömning har fastighetsnämnden ansett sig först böra göra en jämförelse mellan alternativen Bjärsjö och Vreten. Enligt nämndens mening är det vissa förhållanden som är särskilt betydelsefulla vid en sådan jämförelse, nämligen militär användbarhet, areella näringar, fysisk planering, naturvård, vägtrafik och påverkan på omgivningen.

Vad gäller den militära användbarheten konstaterar nämnden att utredningen visar att det föreligger vissa skiljaktigheter mellan Bjärsjö och Vreten i fråga om deras lämplighet för skjutningar. Dessa skiljaktigheter betraktar nämnden emellertid som försumbara. Däremot föreligger det avsevärd skillnad i fråga om möjligheterna att utnyttja det nya skjutfältet även för andra övningar. Detta gäller särskilt i det långa perspektiv som det är nämndens skyldighet att anlägga. Det nuvarande garnisonsövningsfältet är ett bra övningsfält som synes vara väl utnyttjat. Man kan emellertid inte bortse från vad som kommer att hända när den av riksdagen beslutade överflyttningen av skolor till Skövde blir genomförd. Det är uppenbart att trycket på fältet då kommer att öka. Riksdagen har vidare beslutat att T 2 skall flyttas från sin nuvarande förläggning inne i tätorten till området vid P 4. Detta innebär en ytterligare belastning på garnisonsövningsfältet. För att i detta läge undvika krav på utvidgning av garnisonsövningsfältet — utöver en av riksdagen år 1972 (prop. 1972: 75, FöU 1972: 17, rskr 1972: 231) medgiven komplettering längs fältets östra gräns — blir det av stor betydelse i vilken omfattning det nya skjutfältet kan utnyttjas även för andra övningar än skarpskjutning. Både genom sitt läge och sin terrängbeskaffenhet medger Vreten ett sådant samutnyttjande i långt högre grad än Bjärsjö.

Fastighetsnämnden finner det helt klart att intrånget i jord- och skogsbruksnäringarna blir avgjort större i alternativet Vreten än i alternativet Bjärsjö. Vreten innehåller ca 400 ha mer åker än Bjärsjö. Jorden tillhör visserligen inte den högsta kvalitetsklassen i länet men ca tre fjärdedelar är av medelgod kvalitet (B-jord) medan resten utgör C-jord. När det gäller skogsmarken uppges den genomsnittliga avkastningen till 3,5 m³ per ha och år för Bjärsjö mot 5,8 m³ per ha och år för Vreten. Skogsområdena berörs dock endast till en del av själva skjutningarna. Sålunda torde åtminstone 50 % av den skogsmark som ingår i riskområdena kunna brukas enligt någorlunda normala skogsbruksprinciper. Detta gäller oavsett val av plats för skjutfältet. För att i möjligaste mån försöka begränsa ianspråktagandet av åkerjord har fastighetsnämnden under hand begärt att militärbefälhavaren skulle detaljgranska gränsdragningen i sydost för alternativet Vreten. Därvid har det visat sig att en viss minskning är möjlig. Man kan spara ca 150 ha, varav ca 70 ha åker (B-jord), åt Vretens gård. Därutöver är det sannolikt möjligt att resterande del av det stora öppna fältet i östra delen av området skulle kunna brukas på arrende. Denna mark är emellertid så betydelsefull som riskområde att det krävs praktiska försök efter ett förvärv för att vinna full klarhet i frågan.

Fastighetsnämnden tar i detta sammanhang även upp frågan om det framtida utnyttjandet av ett område beläget omedelbart öster om garnisonsövningsfältet. Detta område, som innehåller stora arealer högvärdig jordbruksmark, har genom avtal mellan nämnden och Skövde kommun lagts ut som s. k. militärt intresseområde. Nämnden anser att ett nytt skjutfält i Vreten skulle utgöra en sådan komplettering av garnisonsövningsfältet att intresseområdet kan utgå. Detta kan då utan restriktioner avses för jord- och skogsbruk.

Fastighetsnämnden delar Skövde kommuns uppfattning att det är av största vikt att det samlade markbehovet för den militära verksamheten löses på lång sikt. Detta behov bör ses i ett sammanhang och ställas i relation till andra långsiktiga markanvändningsintressen. Som länsstyrelsen har framhållit pågår redan nu genom olika åtgärder en koncentration av de militära verksamheterna till ett fåtal väl avgränsade områden. Enligt fastighetsnämndens mening är det uppenbart att det är till fördel för en rationell planering på längre sikt av kommunens mark om man kan samla så mycket som möjligt av den militära verksamheten – särskilt störande sådan – till en sektor. Den sektor där detta kan ske är den sydöstra räknat från tätortens centrum. Det är här P 4:s och K 3:s kasern- och motorområden ligger, hit skall de nya skolorna förläggas, här finns garnisonsövningsfältet och hit skall all skjutbaneverksamhet inom kommunen – både militär och civil – koncentreras. Inom denna sektor ligger Vretenområdet som en direkt fortsättning på garnisonsövningsfältet. Att förlägga skjutfältet enligt Vretenalternativet skulle sålunda innebära ett fullföljande av en av de huvudprinciper som sedan länge har varit vägledande för Skövde kommuns fysiska översiktplanering. Att utvidga den nuvarande skjutplatsen vid Bjärsjö till ett stort garnissonsskjutfält står däremot i strid med denna huvudprincip.

När det gäller naturvärden konstaterar fastighetsnämnden att det sedan december 1975 finns avsatt ett interimistiskt naturreservat på Sydbillingens platå. Ungefär halva reservatets yta sammanfaller med riskområdet för skjutfältsalternativet Bjärsjö. Reservatet utgör en mosaik av skilda naturtyper: naturskogar, myrskogar, kärr- och mossmarker. Det är till större delen opåverkat av modernt skogsbruk. Området är det enda i sitt slag på de västgötska platåbergen och bedöms ha ett mycket stort naturvärde. Mellan själva skjutområdet och reservatet är avståndet som minst 500 meter. Inom denna zon kan vägar och branddammar byggas men naturvårdsmyndigheterna motsätter sig att sådana anordningar anläggs inom reservatet. Fastighetsnämnden ser allvarigt på risken för brand inom reservatet, eftersom erfarenhetsmässigt bränder uppkommer relativt ofta vid skjutningar under den torra årstiden, bl. a. beroende på att spårlyusammunition används. Avsaknaden av vägar m. m. inom reservatet kan innebära att det blir svårt att ingripa tillräckligt snabbt i händelse av brand. Allvarliga och i värsta fall oersättliga skador kan därvid uppstå.

Inom alternativet Vreten finns inga kända naturvårdsintressen. Från na-

turvårdssynpunkt är därför detta alternativ att föredra.

Fastighetsnämnden konstaterar att det allmänna vägnätet är hårt belastat kring Skövde. För de militära transporter i alternativet Bjärsjö är förbanden hänvisade till att använda allmänna vägar. Ett val av detta alternativ skulle medföra en väsentlig ökning av den militära trafiken mot Bjärsjö. Detta befaras medföra vissa störningar, eftersom de militära transporter ofta sammanfaller i tid med de civila trafiktopparna. Vid Vretenalternativet kommer i stor utsträckning det interna vägnätet inom det befintliga övningsfältet att kunna utnyttjas för militära transporter. Från trafiksynpunkt är därför Vretenalternativet att föredra.

Bullerundersökningar baserade på provskjutningar har genomförts vid de båda alternativa skjutfälten för att ge en allmän uppfattning om bullrets utbredning. Genom länsstyrelsens försorg har på basis av mätningarna tagits fram vissa uppgifter till ledning för en bedömning av störningsriskerna. Fastighetsnämnden framhåller att det är vanskligt att med utgångspunkt i mätresultaten dra några säkra slutsatser, eftersom bullergränserna varierar kraftigt med vindriktning, temperatur, luftfuktighet m. m. Tillgängliga undersökningar visar också att buller t. ex. från ett skjutfält upplevs mycket olika och att andra faktorer än ljudnivå inverkar i hög grad när det gäller inställningen till bullerstörningar. Mätresultaten synes dock peka mot att antalet bullerstörda utanför fälten blir minst i alternativet Vreten.

Fastighetsnämnden framhåller vidare att omgivningarna till ett skjutfält inte påverkas enbart av buller. Olägenheter uppstår i andra avseenden, t. ex. när vägar över ett skjutfält tidvis måste stängas av när skjutningar pågår. I detta avseende är Vreten ett sämre alternativ än Bjärsjö som saknar genomgående vägar. Någon allmän väg påverkas dock inte i Vretenalternativet. Lanspråktagande av mark för ett skjutfält påverkar givetvis även människor som har sin bostad utanför området men sin verksamhet helt eller delvis förlagd inom detta. I hur stor utsträckning detta är fallet vid de två alternativen är svårt att få någon klar uppfattning om. Hårdast synes dock de anställda på Vretens gård drabbas. Enligt uppgift arbetar där åtta anställda i jordbruk och tre till fyra i skogsbruk. I alternativet Vreten minskas gårdens totala areal med ca tre fjärdedelar och åkerarealen med ca två tredjedelar. Viss arbetskraft krävs för att sköta skjutfältet. Vissa av de anställda på Vretens gård torde dock bli nödsakade att skaffa sig sin utkomst på annat håll. Detta talar mot alternativet Vreten.

Fastighetsnämnden har gjort en sammanfattande avvägning mellan de olika faktorer som talar för eller mot alternativen Bjärsjö och Vreten. Därvid har nämnden vägt fördelarna från rent militär synpunkt av att ett skjutfält enligt Vretenalternativet medger samutnyttjande för andra övningar på ett helt annat sätt än alternativet Bjärsjö mot det avgjort större intrång för jord- och skogsbruket, inbegripet sysselsättningsaspekter, som Vreten skulle medföra. Nämnden har kommit fram till att intrånget för jord- och skogsbruksnäringarna är så betydande att det inte uppvägs av fördelarna

från övningssynpunkt. Om enbart dessa förhållanden vore avgörande skulle nämnden förorda Bjärsjö. Nämnden konstaterar emellertid att även andra förhållanden måste vägas in i jämförelsen. Dessa förhållanden avser främst andra civila samhällsintressen än jord- och skogsbruket. Nämnden framhåller bl. a. att alternativet Vreten innebär ökade möjligheter att genomföra en långsiktig rationell samhällsplanering inom Skövderregionen. Fastighetsnämnden tillmäter detta avsevärd vikt. En annan betydelsefull faktor som talar i samma riktning är risken för att de mycket värdefulla naturområdena på Sydbillingen allvarligt skadas genom brand om skjutfältsalternativet Bjärsjö genomförs. För alternativet Vreten talar också det förhållandet att de militära transporterna till skjutfältet i huvudsak kan ske på interna vägar medan de måste belasta det allmänna vägnätet vid val av Bjärsjö. När det gäller bullerfrågorna anser nämnden att de är så svårbedömbara att de inte kan tillmätas någon större betydelse vid val av alternativ. Om hänsyn tas till de här angivna faktorerna anser fastighetsnämnden att övervägande skäl talar för Vreten. För att i någon mån begränsa intrånget från jord- och skogsbrukssynpunkt bör dock fältets areal minskas med de ca 150 ha som militärbefälhavaren har funnit det möjligt att avstå från.

Fastighetsnämnden har efter sin jämförande bedömning av alternativen Bjärsjö och Vreten gjort en särskild bedömning av det under utredningens gång framtagna alternativet Vreten mindre. Nämnden har därvid inriktat sig på att undersöka om detta alternativ skulle kunna avsevärt minska olägenheterna med huvudalternativet Vreten utan att i avgörande grad påverka de fördelar som är förenade med sistnämnda alternativ. I sådant syfte har nämnden också införskaffat vissa kompletterande uppgifter från militärbefälhavaren.

Fastighetsnämnden konstaterar att alternativet Vreten mindre innebär att kravet på nyanskaffning minskar från ca 2 540 ha till 1 900 ha. Av minskningen, som sålunda uppgår till 640 ha, utgör 175 ha öppen åker, i huvudsak B-jord, och 350 ha skogsmark. Huvuddelen faller på Vretens gård. Av denna gård som totalt omfattar ca 1 950 ha skulle vid genomförande av huvudalternativet återstå endast 540 ha. I alternativet Vreten mindre återstår av gården drygt 1 000 ha. Dessa siffror visar att de minskade anspråk på mark som Vreten mindre medför måste bedömas som en betydelsefull fördel för jord- och skogsbruket och för möjligheterna till fortsatt sysselsättning på Vretens gård. Att den nuvarande skjutplatsen vid Bjärsjö behålls vid alternativet Vreten mindre synes å andra sidan vara till föga nackdel från jord- och skogsbrukets synpunkt. Den av försvaret ägda marken omfattar endast 60 ha. Återstoden, ca 470 ha, arrenderas som avlyst riskområde med möjlighet för ägarna att bedriva skogsbruk. Den största nackdelen med alternativet Vreten mindre anser nämnden vara att den för kommunens planering önskvärda koncentrationen av militär verksamhet till den sydöstra sektorn blir mindre än i huvudalternativet Vreten. Även Vreten mindre medför dock en mycket betydande koncentration. Enligt

upplysningar från militärbefälhavaren beräknas tre fjärdedelar av skjutningarna komma att ligga inom Vretenområdet och en fjärdedel på Bjärsjö. Fastighetsnämnden framhåller också den stora skillnaden mellan att på Sydbillingen behålla den nuvarande skjutplatsen om totalt 530 ha och att där tillskapa ett garnisonsskjutfält om 2 450 ha. På motsvarande sätt förhåller det sig med vägtrafiken. Vid val av alternativet Vreten mindre behålls nuvarande begränsade volym av militär trafik på de allmänna vägarna mot Bjärsjö men tre fjärdedelar av militärtrafiken till skjutfält kommer att gå mot Vreten, i huvudsak på interna vägar. När det gäller naturvården har fastighetsnämnden inhämtat att endast en mindre del av naturreservatet ligger inom riskområdet för den nuvarande skjutplatsen vid Bjärsjö. Själva anfallsbanan ligger – i motsats till vad som skulle bli fallet med övriga anfallsbanor i ett utbyggt garnisonsskjutfält – i slutningen nedanför den egentliga bergsplatån. Dessutom är den nuvarande skjutplatsen försedd med kulfång i form av uppbyggda vallar. Angivna förhållanden gör att risken för brand i naturreservatet på grund av skjutningar inom den nuvarande skjutplatsen vid Bjärsjö bedöms som mycket liten. Denna bedömning styrks av erfarenheterna från den skjutverksamhet som sedan lång tid har bedrivits på skjutplatsen.

En nackdel med Vreten mindre är att i detta alternativ bullerstörningar för omgivningen förekommer både vid Vreten och vid Bjärsjöskjutplatsen. Enligt vad fastighetsnämnden har erfart har dock några reaktioner mot buller inte märkts från kringboende vid Bjärsjö. Skulle det i framtiden visa sig önskvärt att minska omgivningsbullret vid Bjärsjö synes detta kunna ske i avsevärd omfattning genom att skjutningarna med granatgevär med fullkalibrig ammunition flyttas till fältet vid Vreten.

Fastighetsnämnden slår fast att olägenheterna för jord- och skogsbruket med alternativet Vreten skulle kunna minskas avsevärt genom att i stället alternativet Vreten mindre väljs. Denna fördel för jord- och skogsbruket skulle kunna uppnås utan att i avgörande grad minska de fördelar för andra samhällsintressen som alternativet Vreten medför. Starka skäl synes därför tala för alternativet Vreten mindre. Fastighetsnämnden delar inte de farhågor som länsstyrelsen och Skövde kommun uttalat att Vreten mindre inte skulle innebära någon långsiktig lösning av markbehovet för garnisonen. Ett nytt skjutfält enligt detta alternativ omfattar ca 1 900 ha. Det ligger i omedelbar anslutning till det nuvarande garnisonsövningsfältet om drygt 2 600 ha. Sistnämnda fält skall enligt riksdagsbeslut år 1972 (prop. 1972: 75, FöU 1975: 17, rskr 1972: 231) kompletteras med ca 200 ha för uträkning vid östra gränsen. Sedan detta förvärv har genomförts disponerar garnisonen ett sammanhängande övnings- och skjutfält om ca 4 700 ha. Det är fastighetsnämndens bestämda uppfattning att ytterligare mark av någon betydelse därefter inte behöver tillföras garnisonen under den tid som nu kan överblickas. Det s. k. intresseområdet öster om det nuvarande garnisonsövningsfältet kan utgå även vid en skjutfältsanskaffning enligt alternativet Vreten mindre.

På de grunder som här har redovisats har fastighetsnämnden funnit att det nya skjutfältet för Skövde garnison bör anordnas enligt alternativet Vreten mindre.

Fastighetsnämnden har vidare berört några särskilda frågor som bör tas upp till behandling i samband med beslut om anskaffning av det nya skjutfältet. Vissa av dessa frågor har länsstyrelsen tagit upp i sitt yttrande. Fastighetsnämnden ansluter sig sålunda till länsstyrelsens förslag att regeringen bör ge lantbruksnämnden i uppdrag att aktivt verka för att i möjligaste mån erbjuda ersättningsmark till brukare av rationella jordbruksföretag som tvingas avträda mark till skjutfältet. Likaså delar nämnden länsstyrelsens uppfattning om vikten av ett samarbetsorgan som skall medverka vid utformning av skötselplaner för skjutfältet, reglering av allmänhetens tillträde m. fl. frågor av allmänt intresse. Nämnden vill dock erinra om att det redan finns ett rådgivande organ med i huvudsak dessa uppgifter beträffande garnisonsövningsfältet. Uppgifterna för detta rådgivande organ bör utsträckas att avse även skjutfältet. Rådets sammansättning kan kanske då också behöva ses över. Det bör ankomma på fortifikationsförvaltningen att i samråd med chefen för armén, länsstyrelsen och kommunen svara för behövliga åtgärder i detta hänseende.

Fastighetsnämnden anser i likhet med länsstyrelsen att iordningställandet av skjutfältet måste föregås av noggranna studier av anfallsbanornas placering i syfte att bl. a. minska risken för bullerstörningar. Det bör ankomma på fortifikationsförvaltningen och chefen för armén att vidta erforderliga åtgärder i nära samråd med kommun och länsstyrelse. Som länsstyrelsen har angett bör frågan om skyddszon tas upp i den kommunala fysiska planeringen. Vad beträffar frågan om eventuell inlösen av någon fastighet, vars ägare kan finnas särskild störd, anser fastighetsnämnden – i motsats till länsstyrelsen – att sådan fråga bör bedömas enligt vanliga immiessionsrättsliga principer.

Enligt fastighetsnämnden skall skjutningarna på Heneområdet upphöra så snart det nya skjutfältet kan tas i bruk. Heneområdet ligger väster om järnvägen men i nära anslutning till garnisonsövningsfältet samt P 4:s och K 3:s kasernområde. När riksdagsbelutet om flyttning av T 2 och vissa skolor blir genomfört ökar behovet av Hene som närövningsområde för andra övningar än skjutning. Området bör därför enligt nämndens mening behållas för försvarets behov. Däremot bör koncentrationen av den militära verksamheten till sektorn i sydöst fullföljas när T 2 förläggs till området vid P 4 och K 3. Detta bör ske genom att inte bara T 2:s nuvarande kasernområde utan även dess övningsfält ställs till förfogande för andra samhällsliga behov. T 2:s övningsfält ligger enligt fastighetsnämndens mening inklämt mellan viktiga utbyggnadsområden på ett mera besvärande sätt än Heneområdet.

Mot fastighetsnämndens beslut att föreslå ett nytt skjutfält för Skövde garnison enligt alternativet Vreten mindre har ledamöterna Arne Anders-

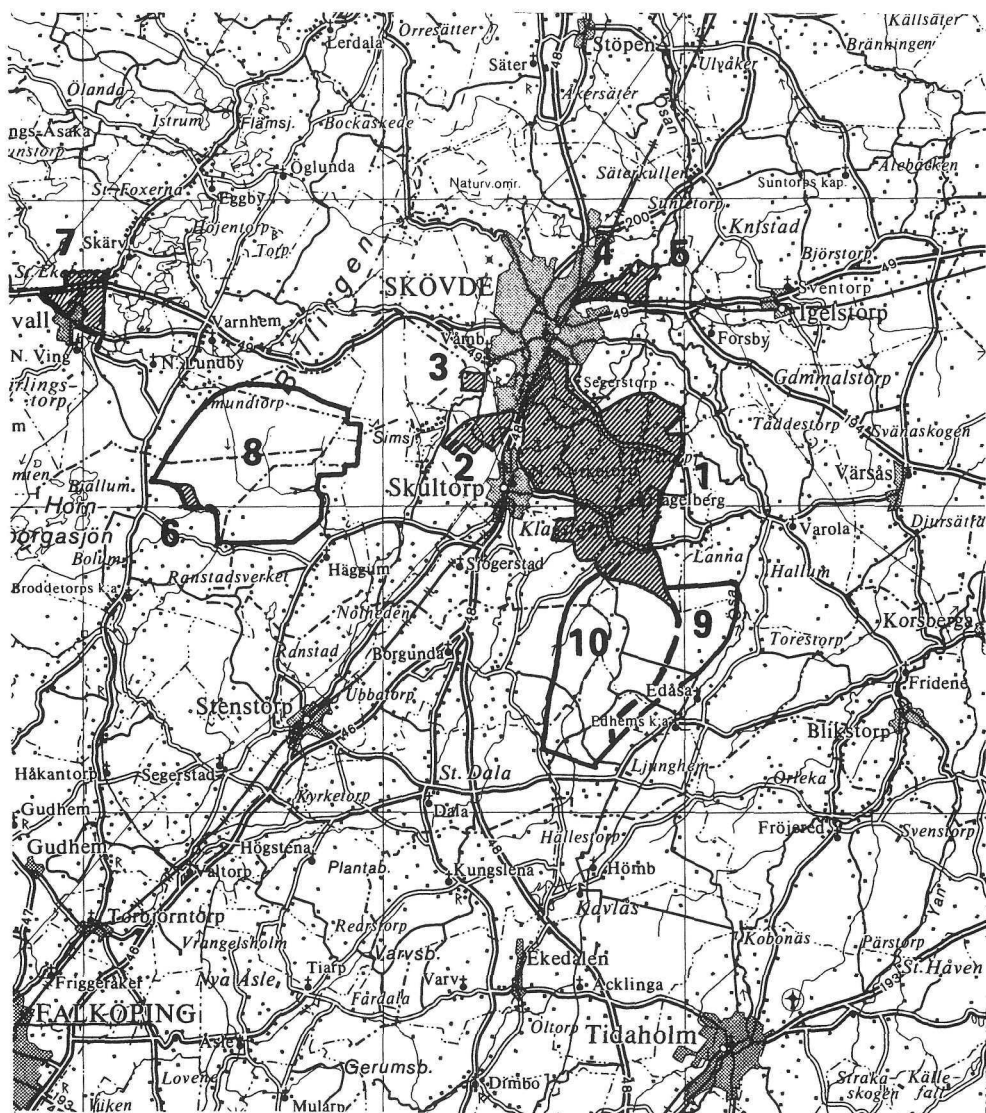
son och Gunnar Björk reserverat sig. Reservanterna anser att övervägande skäl talar för alternativet Bjärsjö. De konstaterar att chefen för armén har uttalat att både Vreten och Bjärsjö är realistiska alternativ och följaktligen väl användbara som skjutfält. Av avgörande betydelse för reservanternas ställningstagande är yttrandet från länsstyrelsen i Skaraborgs län där en majoritet förordar en lokalisering till Bjärsjöområdet. Med hänsyn till detta och till vad berörda kommuner har anfört i yttranden till länsstyrelsen konstaterar reservanterna att fastighetsnämndens majoritetsförslag saknar såväl regionalt som uttalat kommunalt stöd i Skaraborgs län. I reservationen slås vidare fast att riksdagen under senare år vid flera tillfällen har betonat vikten av att värdefull odlingsmark inte annat än i undantagsfall tas i anspråk för annan verksamhet än jordbruksdrift. Eftersom förutsättningarna för framgångsrikt jord- och skogsbruk är avsevärt bättre inom Vretenområdet än inom Bjärsjöområdet är utifrån jord- och skogsbrukets intressen ett ställningstagande annat än för Bjärsjöalternativet enligt reservanternas mening inte möjligt. Vidare påpekas att kostnaderna för de olika alternativen torde skilja sig högst avsevärt med hänsyn till de två markområdenas helt olika beskaffenhet. Kostnaderna för att förverkliga Bjärsjöalternativet bedöms ligga vid endast 60 % i förhållande till alternativet Vreten mindre. Detta talar enligt reservanternas mening starkt för Bjärsjöalternativet. Slutligen framhåller reservanterna att frågan om eventuell ersättningsmark till de svårast drabbade markägarna synes vara lättare att lösa i Bjärsjöalternativet, främst på grund av den mindre jordbruksarealen inom detta område.

Kostnaderna för att genomföra anskaffningarna av ett skjutfält enligt det av fastighetsnämnden förordade alternativet har fortifikationsförvaltningen överslagsmässigt uppskattat till 25 milj. kr.

Försvarets nuvarande markinnehav i Skövde samt de tre av fastighetsnämnden bedömda alternativen till skjutfält framgår av följande karta (intagen på s. 29).

3.4 Föredraganden

Chefen för armén har lagt fram förslag om anskaffning av ett skjutfält för Skövde garnison. Till grund för förslaget ligger en av militärbefälhavaren i västra militärområdet gjord utredning om möjligheterna att ta fram ett skjutfält som ger utrymme för en kompanianfallsbana, två plutonsbanor och en pansarvärnsbana. Utredningen har gjorts i fortlöpande samråd med länsstyrelsen i Skaraborgs län och med planmyndigheterna i Skövde kommun. Övriga berörda kommuner har hållits orienterade under utredningens gång. Utredningen har visat att endast två områden, benämnda Bjärsjö och Vreten, kan komma i fråga som skjutfält för garnisonen. Alternativet Bjärsjö innebär att mark förvärvas i anslutning till en av garnisonen f. n. utnyttjad skjutplats som ligger 17 km sydväst om Skövde. Totalt omfattar detta

1. Garnisonsövningsfältet
2. Hene skjutfält
3. Klasborgs skjutbanor
4. T 2 Kasernområde
5. T 2 Övningsfält
6. Bjärsjö skjutplats
7. Axvall
8. Skjutfältsalternativet Bjärsjö
- 9-10. " Vreten
10. " Vreten mindre

alternativ ca 2 450 ha, varav 30 ha utgör öppen åker, 1 700 ha skogsmark och återstoden impediment och övrig mark. Alternativet Vreten är beläget ca 10 km sydost om Skövde i direkt anslutning till det befintliga garnisonsövningsfältet. Detta område omfattar ca 2 540 ha, varav 425 ha öppen åker, 1 800 ha skogsmark och återstoden impediment m. m.

Chefen för armén framhåller att det sedan länge har funnits ett trängande behov av ett skjutfält för Skövde garnison. Den förestående utökningen av garnisonen och övergången till utbildning av jägarbataljon vid Livregementets husarer (K 3) framhäver ytterligare behovet av ett skjutfält som medger att föreskriven utbildning inom garnisonen kan genomföras på ett effektivt sätt. Chefen för armén anser att de två områden som har redovisats av militärbefälhavaren är de enda realistiska alternativen till skjutfält inom ett avstånd från Skövde som är godtagbart från utbildningssynpunkt. Båda områdena är enligt arméchefen användbara som skjutfält. Alternativet Vreten förordas med hänsyn till att det gränsar till det nuvarande garnisonsövningsfältet. Detta innebär värdefulla möjligheter att samutnyttja fälten, när skjutning med skarp ammunition inte pågår på skjutfältet. Chefen för armén framhåller att han har ansett sig inte ha möjlighet att göra någon avvägning mellan civila och militära intressen vid valet av alternativ.

Försvarets fredsorganisationsutredning har i samband med sina utredningar om arméns förband tagit upp frågan om skjutfält för Skövde garnison. I sitt slutbetänkande del 2 har utredningen kraftigt strukit under behovet av att garnisonen snarast får ett större skjutfält.

Frågan om skjutfält för Skövde garnison har på regeringens uppdrag närmare utretts av försvarets fastighetsnämnd. I samband med utredningen har på initiativ av länsstyrelsen i Skaraborgs län, som av fastighetsnämnden har beretts tillfälle att avge yttrande i frågan, militärbefälhavaren utarbetat ytterligare ett alternativ som utgör en modifiering av Vretenalternativet. Det nya alternativet har kallats Vreten mindre och innebär till skillnad från det ursprungliga förslaget att skjutplatsen Bjärsjö behålls i sin nuvarande omfattning som plutonsanfallsbana. Härigenom kan det ursprungliga Vretenområdet minskas med motsvarande yta och får då en omfattning av ca 1 900 ha, varav 250 ha öppen åker, 1 450 ha skogsmark och återstoden impediment och övrig mark. Militärbefälhavaren har anført att detta alternativ visserligen inte tillgodoser behovet av skjutfält på samma sätt som huvudalternativet Vreten men att det dock från övningssynpunkt skulle innebära en avsevärd förbättring i förhållande till det nuvarande läget.

Fastighetsnämnden konstaterar i sitt yttrande i skjutfältsfrågan att behovet av ett nytt skjutfält för Skövde garnison är väl dokumenterat. Nämnden hänvisar därvid särskilt till vad försvarets fredsorganisationsutredning har anført i frågan. Vidare slår nämnden fast att det finns tre olika alternativ till nytt skjutfält, vilka samtliga är godtagbara från militär synpunkt. Vid sin bedömning av dessa har nämnden ansett sig först böra göra en jämförelse mellan Bjärsjö och huvudalternativet Vreten. Nämnden har funnit

att vissa förhållanden är särskilt betydelsefulla vid en sådan jämförelse, nämligen militär användbarhet, jord- och skogsbruksnäringarna, fysisk planering, naturvård, vägtrafik och påverkan på omgivningen. Efter att ha gjort en ingående bedömning av dessa förhållanden vid de båda alternativen gör nämnden en sammanfattande avvägning mellan de olika faktorer som talar för eller mot resp. alternativ. Nämnden börjar därvid med att väga fördelarna från rent militär synpunkt av att ett skjutfält enligt Vretenalternativet medger samutnyttjande för andra övningar på ett helt annat sätt än alternativet Bjärsjö mot det avgjort större intrång för jord- och skogsbruket – inbegripet sysselsättningseffekter – som Vreten skulle medföra. Nämnden gör den bedömningen att intrånget för jord- och skogsbruksnäringarna är så betydande att det inte uppvägs av fördelarna från övningsynpunkt. Om enbart dessa förhållanden vore avgörande skulle nämnden förorda Bjärsjö. Andra förhållanden måste dock enligt nämndens mening vägas in i jämförelsen. Dessa är främst andra civila samhällsintressen än jord- och skogsbruket. Ett sådant förhållande är de fördelar som alternativet Vreten innebär för möjligheterna att genomföra en långsiktig rationell samhällsplanering inom Skövde regionen. Fastighetsnämnden finner att dessa fördelar måste tillmätas avsevärd vikt. En annan betydelsefull faktor som talar i samma riktning är enligt nämnden risken för att de mycket värdefulla naturområdena på Sydbillingen kan komma att skadas allvarligt genom brand om alternativet Bjärsjö genomförs. I samma riktning talar också det förhållandet att den militära trafiken i huvudsak kan ske på interna vägar till Vreten men måste belasta det allmänna vägnätet vid val av Bjärsjö. När det gäller bullerfrågorna anser nämnden att de är så svårbedömbara att den inte vill tillmäta dem något större inflytande vid valet av alternativ. När samtliga nu angivna faktorer förs in i bilden finner fastighetsnämnden att i valet mellan alternativen Bjärsjö och Vreten övervägande skäl talar för Vreten.

Vid sin bedömning av alternativet Vreten mindre konstaterar fastighetsnämnden att de minskade anspråk på markanskaffning som detta alternativ innebär måste bedömas som en betydelsefull fördel för jord- och skogsbruksnäringarna och för möjligheterna till fortsatt sysselsättning på Vretens gård. Eftersom alternativet förutsätter att skjutplatsen vid Bjärsjö skall utnyttjas för skjutning även sedan ett nytt skjutfält har tagits i anspråk medför det dock inte samma fördelar för övriga berörda samhällsintressen som huvudalternativet Vreten. Nämnden gör emellertid den bedömningen att den fördel för jord- och skogsbruksnäringarna som alternativet Vreten mindre medför skulle kunna uppnås utan att i avgörande grad minska de fördelar för andra samhällsintressen som huvudalternativet Vreten innebär. Starka skäl synes därför enligt nämndens mening tala för alternativet Vreten mindre. Fastighetsnämnden delar inte de av länsstyrelsen och Skövde kommun uttalade farhågorna för att alternativet inte innebär någon långsiktig lösning av markbehovet för garnisonen. Nämnden

konstaterar att garnisonen, efter förvärv av ett skjutfält enligt alternativet Vreten mindre och sedan viss redan medgiven uträtning av garnisonsövningsfältets östra gräns har genomförts, kommer att disponera ett sammanhängande övnings- och skjutfält om ca 4 700 ha. Fastighetsnämnden har den bestämda uppfattningen att ytterligare mark av någon betydande omfattning därefter inte behöver tillföras garnisonen under den tid som nu kan överblickas.

På de grunder som har redovisats i fastighetsnämndens utredning finner nämndens majoritet att det nya skjutfältet för Skövde garnison bör anordnas enligt alternativet Vreten mindre.

För egen del anser jag det nödvändigt att garnisonen i Skövde får bättre övningsmöjligheter när det gäller skjutning med skarp ammunition. Vid valet mellan de tre alternativ som finns anser jag i likhet med fastighetsnämnden att ett skjutfält inom området Vreten utifrån försvarets intressen vore att föredra framför ett skjutfält enligt Bjärsjöalternativet. Jag fäster vikt bl. a. vid fastighetsnämndens uttalande att ett skjutfält även enligt alternativet Vreten mindre skulle innebära att ytterligare mark av någon betydande omfattning inte behövs tillföras garnisonen under den tid som nu kan överblickas. Ett skjutfält enligt Bjärsjöalternativet kommer inte att innebära samma garanti mot framtida markanspråk från försvarets sida, eftersom ett sådant skjutfält medför väsentligt mindre möjligheter än ett skjutfält vid Vreten till ett utnyttjande för andra övningar än skjutningar. Mot ett skjutfält vid Vreten talar dock det betydande intrång för jord- och skogsbruket som det skulle innebära att anordna ett skjutfält där. Även om detta intrång i inte oväsentlig grad skulle begränsas om man skulle välja det av fastighetsnämnden förordade mindre alternativet anser jag mig inte utan stöd av länsstyrelsen och berörda kommuner och mot en stark lokal opinion kunna förorda att ett skjutfält anskaffas enligt något av de två Vretenalternativen. Alternativet Bjärsjö innebär enligt chefen för armén att frågan om skjutfält för Skövde garnison får en godtagbar lösning. Intrånget för jord- och skogsbruket är väsentligt mindre i detta alternativ. Jag förordar därför att ett skjutfält för Skövde garnison anskaffas enligt alternativet Bjärsjö.

Av fastighetsnämndens utredning framgår att länets naturvårdsmyndigheter motsätter sig att vägar och branddammar anläggs inom den del av Bjärsjöområdet som ingår i det interimistiska naturreservatet på Södra Billingen. Med hänsyn till den uppenbara risken för bränder i samband med skjutningarna kan jag inte godta naturvårdsmyndigheternas ståndpunkt i denna fråga. Jag anser det oundgängligen nödvändigt att vägar och branddammar anläggs inom hela det blivande skjutfältet i den utsträckning som behövs för att hålla en god brandberedskap.

Av den utredning i skjutfälsfrågan som länsstyrelsen har gjort framgår att det har bedömts möjligt att i viss utsträckning kombinera Bjärsjöområdets utnyttjande som skjutfält med eventuell framtida brytning av de mineraler m. m. som förekommer inom Södra Billingen. Jag vill i denna fråga

understryka att eventuell framtida mineralbrytning eller annan liknande verksamhet inte får medföra sådant intrång att den militära övningsverksamheten försvåras.

Södra Billingen är ett attraktivt område från naturvårdssynpunkt och för det rörliga friluftslivet. Jag räknar med att allmänheten skall kunna få tillträde till skjutfältet som frilufts- och strövområde i den utsträckning som det är möjligt utan att utbildningsverksamheten störs eller gällande säkerhetsbestämmelser överträds. Detta innebär normalt att tillträde kan medges lördagar och söndagar och under övningsuppehåll i övrigt. Jag vill dock framhålla att jag inte anser det möjligt att gå naturvårdens och friluftslivets intressen inom Bjärsjöområdet till mötes i högre grad än vad som gäller för försvarets övnings- och skjutfält i allmänhet.

Som jag har angett i det föregående innebär ett skjutfält vid Bjärsjö väsentligt mindre möjligheter till utnyttjande för andra övningar än ett skjutfält vid Vreten. Ett samutnyttjande med garnisonsövningsfältet är av naturliga skäl omöjligt. Den beslutade utökningen och koncentrationen av garnisonen kommer att medföra att belastningen på garnisonsövningsfältet ökar och att krav i framtiden kan komma att ställas på utvidgning av fältet. Mot bakgrund härav anser jag det inte möjligt att – som fastighetsnämnden har räknat med i fråga om ett skjutfält vid Vreten – låta det med Skövde kommun avtalade s. k. militära intresseområdet öster och sydost om garnisonsövningsfältet utgå som sådant.

De sociala konsekvenserna av att anordna ett skjutfält inom Bjärsjöområdet synes bli av begränsad omfattning. Elva personer är bosatta inom området och måste flytta när skjutfältet tas i bruk. Jag utgår från att den delegation för anskaffning av skjutfältet, som jag förordar i det följande, i samråd med vederbörande kommunala myndigheter närmare undersöker möjligheterna att erbjuda dessa personer annan bostad. Ett antal jordbrukare kommer att tvingas avstå hela eller delar av sitt skogsinnehav. Det är angeläget att ersättningsmark i möjligaste mån erbjuds sådana markägare som för sin fortsatta verksamhet har behov av markkompensation. Jag avser att föreslå regeringen att lantbruksnämnden får uppdrag att aktivt medverka när det gäller frågor om ersättningsmark. Lämpligt belägen domänmark bör även kunna komma i fråga som utbytesmark.

För att minska risken för bullerstörningar bör anfallsbanornas placering inom fältet studeras noggrant. Det ankommer på fortifikationsförvaltningen och chefen för armén att göra detta i nära samråd med länsstyrelsen och berörda kommuner. Om det ändå visar sig att boende utanför fältet blir särskilt störda måste försvaret vara berett att lösa in vederbörande fastighet om ägaren kräver detta. Frågan om inlösen skall ske måste dock bedömas enligt vanliga immissionsrättsliga principer.

Länsstyrelsen har föreslagit att en skyddszon läggs ut kring skjutfältet och att inom denna zon pågående markanvändning bör säkerställas. Jag biträder förslaget som bl. a. innebär att eventuellt inlöst mark inom skydds-

zonen inte bör få tas i anspråk som övningsmark. Frågan om skyddszon bör tas upp i den kommunala fysiska planeringen.

Önskemål har framställts om att inrätta ett särskilt samarbetsorgan som skall medverka vid utformning av skötselplaner för skjutfältet, reglering av allmänhetens tillträde m. fl. frågor av allmänt intresse. Med hänsyn till bl. a. det föreslagna skjutfältsområdets betydelse från naturvårdssynpunkt och för det rörliga friluftslivet anser jag det nödvändigt att ett sådant samarbetsorgan inrättas. Det ankommer på fortifikationsförvaltningen att efter samråd med chefen för armén, länsstyrelsen och berörda kommuner föreslå sammansättning av och bestämmelser för ett sådant organ. Regeringen äger besluta i frågan.

I likhet med fastighetsnämnden anser jag att skjutningarna på Heneområdet skall upphöra så snart det nya skjutfältet kan tas i bruk men att området skall behållas av försvaret som närövningsområde för andra övningar mot bakgrund av den beslutade utökningen och koncentrationen av garnisonen i Skövde. Sedan den beslutade överflyttningen av T 2 till P 4–K 3:s område genomförts bör T 2:s kasern- och övningsområde ställas till förfogande för andra samhälleliga ändamål.

En särskild delegation bör tillsättas för att genomföra skjutfältsanskaffningen. Delegationen bör också ha till uppgift att pröva i vilken utsträckning fastigheter utanför skjutfältet bör lösas in på grund av bullerstörning. Det ankommer på regeringen att besluta i frågan.

Fortifikationsförvaltningen har överslagsmässigt beräknat kostnaderna för att anskaffa erforderlig mark m. m. till 15 milj. kr. Som jag har nämnt i det föregående har medel för att påbörja markanskaffningen beräknats under anslaget Arméförband: Anskaffning av anläggningar för budgetåret 1978/79.

4 Nytt pansarövningsfält för Visby garnison

4.1 Nuvarande förhållanden

Gotlands regementes (P 18) kasern- och motorområde är beläget på Visborgs slätt i södra delen av tätorten Visby, där regementet i direkt anslutning till nämnda område disponerar ett övningsfält om ca 540 ha. Regimentet disponerar för övningar även i viss utsträckning ca 640 ha närbelägen domänmark. Denna mark används också av övriga i Visby förlagda förband, Gotlands artilleriregemente (A 7) och Gotlands luftvärnsbataljon (Lv 2). Vid Tingstäde 22 km nordöst om Visby disponerar P 18 vidare ca 800 ha mark som är användbar för övningar. Slutligen används A 7:s ca 2300 ha stora skjutfält vid Tofta omkring 10 km sydväst om Visby också av Lv 2 och P 18 i den utsträckning som det är möjligt med hänsyn till fältets egentliga användning som artilleriskjutfält.

Övningsfältet i anslutning till P 18:s kasern- och motorområde är så trångt att när det gäller stridsvagnsutbildningen endast enskild utbildning och utbildning i grupp kan genomföras där. Utbildning i pluton måste ske helt utan fältmässighet. För huvuddelen av plutonsutbildningen liksom för all utbildning i kompani och bataljon är förbandet hänvisat till Tingstedefältet och Tofta skjutfält. Med avkall på fältmässigheten kan man på Tingstedefältet öva i pluton och kompani och på Tofta skjutfält i kompani och reducerad bataljon. I realiteten är det dock inte möjligt att utnyttja Tingstedefältet för grundutbildningen därför att det ligger för långt bort och saknar serviceanordningar för bandfordon. Tofta skjutfält ligger närmare men utnyttjas redan nu i alltför stor utsträckning av P 18 för stridsövningar utan skarp ammunition. Detta inkräktar på utbildningen vid A 7 och Lv 2.

Den ökade motoriseringen, bandfordonsutvecklingen, ombeväpningen till tyngre stridvagnar (Centurion) och VU-systemets införande innebär att bristen på övningsmark främst för P 18:s stridsfordonsförband är synnerligen besvärande från utbildningssynpunkt.

Försvarets fredsorganisationsutredning har i sitt i maj 1977 avgivna slutbetänkande del 2 uttalat bl. a. att en utvidgning av marktillgångarna för Visby garnison är nödvändig. Om en godtagbar lösning av markfrågan inte kan åstadkommas bör enligt utredningen utbildningsorganisationen i Visby minskas.

Överbefälhavaren har i skrivelse till regeringen anført bl. a. att det är ett riksintresse att försvaret av Gotland har god beredskap och avsevärd effekt. Det är därför oundgängligen nödvändigt att det övningsfält som behövs för arméförbanden på Gotland kan anskaffas. Om inte godtagbara förbättringar kommer till stånd får detta stor inverkan på utbildningsbetingelserna inom Östra militärområdet med betydande operativa, ekonomiska och organisatoriska konsekvenser. De operativa konsekvenserna är att det kan bli nödvändigt att finna andra och sämre alternativ för försvaret av Gotland, anpassade för förband med den utbildning som de begränsade utbildningsbetingelserna ger möjlighet till.

4.2 Chefen för armén

För att få till stånd bättre övningsmöjligheter för P 18:s pansarfordonsförband har chefen för armén i skrivelse till regeringen i september 1971 föreslagit att ett område om ca 700 ha vid Martille omedelbart öster om den nordligaste delen av Tofta skjutfält anskaffas som pansarövningsfält för regementet. Genom ett sådant förvärv skulle utbildningssituationen vid regementet klart förbättras. Det föreslagna fältet skulle medge övningar främst av formell karaktär, i såväl pluton som kompani. Även tillämpade övningar skulle kunna utföras i begränsad omfattning. Med utnyttjande också av Tofta skjutfält skulle vidare övningar med reducerad bataljon, understödd av artilleri och luftvärn, kunna genomföras. Ett nytt pansarövningsfält en-

ligt förslaget skulle dessutom klart förbättra utbildningsbetingelserna för övriga förband inom Visby garnison genom att övningar med bandfordon, som nu måste genomföras på Tofta skjutfält, i stället skulle kunna genomföras på det nya fältet och sålunda frilägga skjutfältet för skjutningar med skarp ammunition.

Chefens för armén förslag remitterades i oktober 1971 till försvarets fastighetsnämnd för utredning och yttrande.

4.3 Försvarets fastighetsnämnd

Fastighetsnämnden har gjort en ingående utredning av möjligheterna att åstadkomma en förbättring av övningsbetingelserna vid P 18. Vid denna utredning har nämnden haft upprepade kontakter med länsstyrelsen i Gotlands län och Gotlands kommun. Vidare har nämnden haft sammanträden med markägare och representanter för Lantbrukarnas länsförbund på Gotland. Nämnden har härvid kunnat konstatera att det från samtliga parter sida finns ett mycket starkt motstånd mot att anordna ett pansarövningsfält inom det område som chefen för armén har föreslagit. Bl. a. har åberopats att områdets utnyttjande för pansarövningar skulle komma att medföra betydande sociala olägenheter genom bortfall av utkomstmöjligheterna för lantbrukare, att det är olämpligt från miljövårdssynpunkt att anordna ett pansarövningsfält så nära Visby och att området är attraktivt för sommarstugebebyggelse. Det har vidare från skilda håll hävdats att försvarets markbehov borde kunna tillgodoses på annat sätt än genom förvärv av mark.

På begäran av fastighetsnämnden har chefen för armén gjort vissa kompletterande utredningar. Arméchefen har undersökt möjligheterna att – i syfte att minska eller helt avstå från anspråken på ny övningsmark – samordna P 18:s och A 7:s övningsverksamhet inom försvarets nuvarande område vid Visby och på Tofta skjutfält i större utsträckning än vad som redan sker. Någon ytterligare samordning av väsentlig betydelse för övningsverksamheten har emellertid inte befunnits möjlig. Undersökning av möjligheterna till ett ökat utnyttjande av övningsområdet vid Tingstäde har visat att detta fält skulle behöva utvidgas med ca 2 300 ha för att regementet skulle kunna bedriva den aktuella utbildningen där. En inventering har gjorts av möjligheterna att inom ca 2,5 mils radie från Visby anskaffa ett annat godtagbart pansarövningsfält. Inventeringen har gett vid handen att det inte är möjligt att hitta ett område som medför mindre intrång på andra samhällliga och enskilda intressen än ett fält vid Martille. Möjligheterna att minska omfattningen av det föreslagna fältet vid Martille har undersökts. Dessa undersökningar har lett till att chefen för armén har funnit sig kunna godta att områden om sammanlagt ca 130 ha undantas från förslaget. Fältet skulle därigenom få en areal av ca 570 ha.

En av länsstyrelsen bildad arbetsgrupp, vari har ingått representanter

för länsstyrelsen, kommunen, de militära myndigheterna och Lantbrukarnas länsförbund på Gotland, har närmare studerat övningsfältsfrågan. Arbetsgruppen har övervägt flera alternativ, däribland det föreslagna Martillefältet i minskad omfattning, utvidgning av Tofta skjutfält väster om väg 140 (Toftavägen) samt ett område ca 11 km söder om Visby, kallat Homaområdet, bestående av mark mellan Toftafältet och Toftavägen samt mark öster om samma väg och söder om Martilleområdet. Arbetsgruppen har gjort den bedömningen att det enda realistiska alternativet till Martilleområdet är Homaområdet, vilket anses medföra betydligt mindre intrång för bl. a. sysselsättningen inom lantbruket än Martillealternativet. Represantanterna för Lantbrukarnas länsförbund har reserverat sig mot denna bedömning och hävdar att intrånget från sysselsättningssynpunkt inom lantbruket skulle bli i det närmaste lika stort som i Martillealternativet.

Samtliga regionala och lokala myndigheter, markägarna m.fl. har förklarat sig inte kunna godta det av arbetsgruppen föreslagna Homaalternativet. Länsstyrelsen och kommunen har uttalat att det borde vara möjligt att uppnå erforderlig förbättring av övningsförhållandena genom att utvidga Tofta skjutfält väster om Toftavägen och disponera om aktiviteterna på skjutfältet.

I yttrande till fastighetsnämnden har chefen för armén hävdar att en utvidgning av Tofta skjutfält väster om Toftavägen inte innebär någon lösning av övningsfältsfrågan. Den anvisade marken är inte lämplig för pansarutbildning. Verksamheten på skjutfältet kan inte omdisponeras på ett sådant sätt att pansarutbildningen utan skarp ammunition kan tillgodoses. Chefen för armén har förklarat sig beredd att godta det föreslagna Homaalternativet. Efter överläggningar med fastighetsnämnden har arméchefen även godtagit att Homaområdets omfattning minskas från föreslagna 850 ha till 760 ha.

På förslag av en enskild person har ytterligare ett alternativ till pansarövningsfält tagits fram. Det gäller det s. k. Slättflisområdet om ca 670 ha beläget öster om och endast någon kilometer från P 18:s kasern- och motorområde. Området sammanfaller delvis med den av förbanden för övningar utnyttjade domänmarken. Chefen för armén har beträffande detta alternativ uttalat att det inte är möjligt att inom detta område genomföra den föreskrivna utbildningen av pansarförband vid P 18. Länsstyrelsen och kommunen har anförut att området är av mycket stort intresse för utbyggnad av Visby tätort. Lantbrukarnas länsförbund har avvisat även detta alternativ.

Fastighetsnämnden konstaterar att det finns ett starkt behov av mark för att kunna bedriva en tillfredsställande pansarutbildning vid P 18. Vid bedömningen av de fyra alternativ, Martille, Holma, Väster Toftavägen och Slättflis, som har tagits fram, finner nämnden i likhet med chefen för armén att varken alternativet Väster Toftavägen eller alternativet Slättflis skulle utgöra en från övningssynpunkt godtagbar lösning. Enligt nämndens

mening bör därför inte något av dessa alternativ komma i fråga. Nämnden har därför haft att välja mellan alternativen Martille och Homa. Härvid har nämnden utgått från de arealminskningar som chefen för armén har ansett sig kunna godta och som innebär en areal för Martillealternativet av 570 ha och för Homaalternativet av 760 ha. Nämnden konstaterar att Martilleområdet med hänsyn till sin beskaffenhet och till att det ligger närmare regementets kasern- och motorområde från militär synpunkt klart skulle vara att föredra framför Homaområdet. När det gäller det intrång som anordnandet av ett pansarövningsfält skulle medföra för jordbruks- och skogsnäringarna, från sysselsättningssynpunkt och från andra samhälleliga synpunkter gör fastighetsnämnden den bedömningen att någon avgörande skillnad inte finns mellan de två alternativen. Nämnden pekar dock på svårigheterna att på ett tillförlitligt sätt värdera det intrång i jordbruksnäringen och de konsekvenser från sysselsättningssynpunkt som uppkommer vid resp. alternativ.

Fastighetsnämnden har funnit övervägande skäl tala för att Martilleområdet bör tas i anspråk som pansarövningsfält.

Mot fastighetsnämndens beslut har ledamöterna Gunnar Björk och Oskar Lindkvist reserverat sig. Gunnar Björk föreslår att P 18:s behov av ett nytt pansarövningsfält tillgodoses genom att anskaffa mark enligt alternativet Väster Toftavägen samt att – om detta område inte skulle vara tillräckligt – möjligheterna att disponera delar av Slättflisområdet utreds ytterligare. Oskar Lindkvist, som delar majoritetens uppfattning att alternativet Väster Toftavägen och Slättflis inte innebär någon lösning av frågan om pansarövningsfält för P 18, anser att vid ett val mellan Martille- och Homaområdena övervägande skäl talar för Homaområdet.

4.4 Föredraganden

Chefen för armén har år 1971 lagt fram förslag att ett område om ca 700 ha vid Martille söder om Gotlands regementets (P 18) kasern- och övningsområde på Gotland anskaffas som pansarövningsfält för förbandet. Bakgrunden till förslaget är att P 18 alltsedan förbandet utrustades med stridsvagnar inte har haft tillgång till övningsmark i tillräcklig omfattning för att kunna genomföra föreskriven utbildning i pansarförband. Behovet av sådan övningsmark har kraftigt understrukits av både överbefälhavaren och försvarets fredsorganisationsutredning. Överbefälhavaren har bl. a. uttalat att det kan bli nödvändigt att finna andra och mindre goda alternativ för försvaret av Gotland som är anpassade för förband med den utbildning som de begränsade utbildningsbetingelserna ger möjlighet till, om inte sådana förbättringar av övningsbetingelserna kommer till stånd som kan godtas av försvarsmakten.

Försvarets fastighetsnämnd har sedan oktober 1971 utrett frågan om möjligheterna att åstadkomma en förbättring av utbildningsbetingelserna

för P 18:s pansarförband. Nämnden har haft fortlöpande kontakter med de regionala och kommunala myndigheterna, berörda markägare, representer för jordbrukets organisation m. fl. Flera alternativ till chefens för armén förslag har tagits fram under utredningens gång. Endast ett av dessa alternativ, benämnt Homaområdet, har visat sig innebära en godtagbar lösning av frågan om pansarövningsfält för P 18. Vid valet mellan detta och chefens för armén förslag har fastighetsnämndens majoritet förordat det sistnämnda. Det föreslagna områdets areal har därvid kunnat minskas till ca 570 ha.

Av fastighetsnämndens utredning framgår att länsstyrelsen och kommunen bestämt motsätter sig att ett pansarövningsfält anordnas inom något av de två områden, Martille och Homa, inom vilka behovet av ett pansarövningsfält skulle kunna lösas på ett godtagbart sätt. Samtliga berörda organisationer och markägare m. fl. har riktat kraftiga angrepp mot planerna att förlägga pansarövningsfältet till något av de två områdena. Mot denna bakgrund anser jag mig inte kunna lägga fram förslag om att anordna ett pansarövningsfält som tillgodoser P 18:s behov. Detta ställningstagande medför konsekvenser för fredsorganisationen på Gotland och på lång sikt även för krigsorganisationen. Jag vill erinra om vad jag anförde i denna fråga vid anmälan av prop. 1977/78: 65 (s. 46 och 47) om vissa organisationsfrågor m.m. rörande försvaret. Jag uttalade bl. a. att jag tillmätte försvaret av Gotland sådan vikt att jag inte kunde godta att den värnpliktsutbildning som syftar till att sätta upp de slagkraftigaste krigsförbanden inte kan bedrivas under former som tillförsäkrar de värnpliktiga en utbildning som svarar mot de uppgifter som de en dag kan ställas inför. Genom att flytta den grundläggande pansarutbildningen till fastlandet som fredsorganisationsutredningen har föreslagit skulle man visserligen uppnå att grundutbildningen kan bedrivas på ett bättre sätt men man skulle förlora den miljö-kännedom som en utbildning på Gotland ger. Miljökännedomen måste då tillförsäkras de värnpliktiga under repetitionsutbildningen. Denna måste därför bedrivas på Gotland. Jag framhöll att det vid krigsförbandsövningar med pansarförband krävs tillgång till mer övningsmark än vid grundutbildning. Resultatet skulle också i detta fall bli krigsförband med otillräcklig grundutbildning. Mot bakgrund av vad jag sålunda hade anfört förklarade jag mig anse att det torde bli nödvändigt att finna en annan försvarssammansättning på Gotland om P 18 inte kunde få godtagbara övningsbetingelser.

Jag vill vidare erinra om vad jag anförde vid anmälan av prop. 1977/78: 100 bil. 7 (s. 62) angående krigsorganisationen vid markstridsförbanden. Jag uttalade bl. a. att en modernisering av ett antal centurionstridsvagnar för fristående pansar- och stridsvagnsförband var önskvärd men måste vänta på grund av det ekonomiska läget och den osäkerhet som råder om möjligheterna att skapa godtagbara övningsbetingelser för pansarförbanden på Gotland.

Jag avser att i detta läge, då någon förbättring av utbildningsbetingelserna för pansarförband på Gotland inte bedöms kunna genomföras, föreslå regeringen att överbefälhavaren får i uppdrag att se över organisation m. m. för utbildning av stridsvagnsförband avsedda för Gotland och att komma in med härav föranledda förslag. Härvid skall bl. a. belysas möjligheterna till resp. konsekvenserna av att arméregementet i Visby inte bildas, att grundutbildningen av stridsvagnsförband på Gotland upphör, att repetitionsutbildning av stridsvagnsförband bedrivs på Gotland så länge förbanden kvarstår i krigsorganisationen samt att nuvarande stridsvagnsverkstad i Visby minskas.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen

1. föreslår riksdagen att medge att ett nytt övnings- och skjutfält för Värmlands regemente (I 2) och ett nytt skjutfält för Skövde garnison anskaffas i enlighet med vad jag har angett i det föregående,
2. bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört i det föregående om konsekvenserna av att godtagbara övningsbetingelser inte kan skapas för pansarutbildningen vid P 18.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder som han har hemställt om.